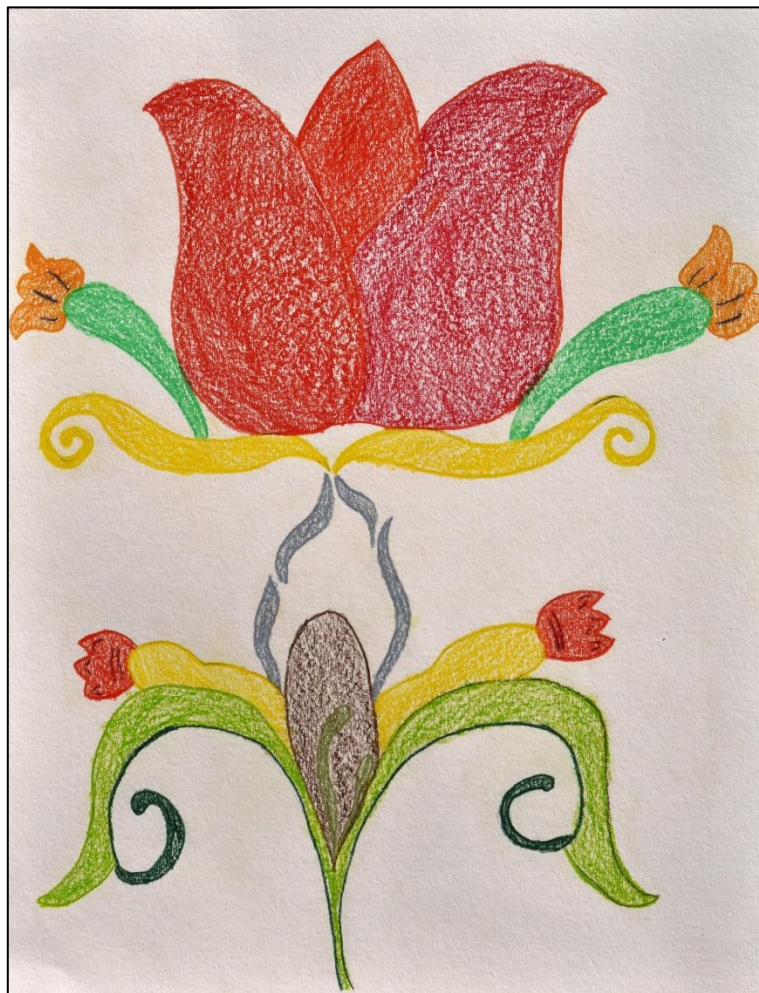

Platthy István
művészetterapeuta, rajztanár

Napvirágok, csillagvirágok, virágcsaládok

A szerves műveltség képi anyanyelve és
a népművészettel nevelés

Gyermekotthonban élő 15 éves lány rajza

Csontváry Képzőművészeti Stúdió Egyesület

2025

Elektronikus könyv

Napvirágok, csillagvirágok, virágcsaládok

A szerves műveltség képi anyanyelve és a népművészettel nevelés

Nagyon fontos szempont a népi műveltséget nemcsak a történelmi szempontból, letűnt kor kultúrájaként, hanem a természet oldaláról is megvizsgálni, megközelíteni. Valójában egy evidenciáról van szó. A régi falusi, mezővárosi ember a természetben élt, részese volt, élete és munkája szorosan kapcsolódott hozzá, együttműködött vele. A természetet nem statikus objektumként érzékelt, mint ahogy a mai városi ember hajlamos rá, hanem átélte annak teljes kozmikus meghatározottságú mozgásfolyamatait, változásrendjét, élete szervezőjévé vált. Ez az élmény művészetére is jelentősen hatott, más történelmi és kulturális hatások mellett. A városi ember elszakadt a természettől, legfeljebb egy-egy töredéket, pillanatot lát belőle, például, amikor éppen átsiet egy parkon vagy időnként elmegy kirándulni. A természet ma is körülöttünk él, még akkor is, ha sokszor nem is veszünk róla tudomást. Egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a mesterséges környezetben csak egy bizonyos pontig érzi jól magát az ember, a természet világától való elidegenedés előbb-utóbb lelki és testi betegségekhez vezet. Nagyon érzékletes a magyar nyelv „természet” szava, amely egyszerre jelenti a külső bioszférát és az ember belső lelki világának sajátosságait. Ezért a népművészeti formák, motívumok és szimbólumok kiindulópontot jelentenek a természet folyamatainak átéléséhez, mely keretet adhat – gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt – a lélek rendeződéséhez, a lelki egészség megtartásához, illetve az elszünetelt érzelmi traumák önkifejező módú szimbolikus feldolgozásához. A mai korban felszabadító hatású mintát adhatnak az alkalmatlanság érzettel küzdő, a túlzott virtualitásban felnövekvő, generációk számára is, hiszen minden történelmi korban egyaránt működő ösképek, őstapasztalatok rejlenek bennük.

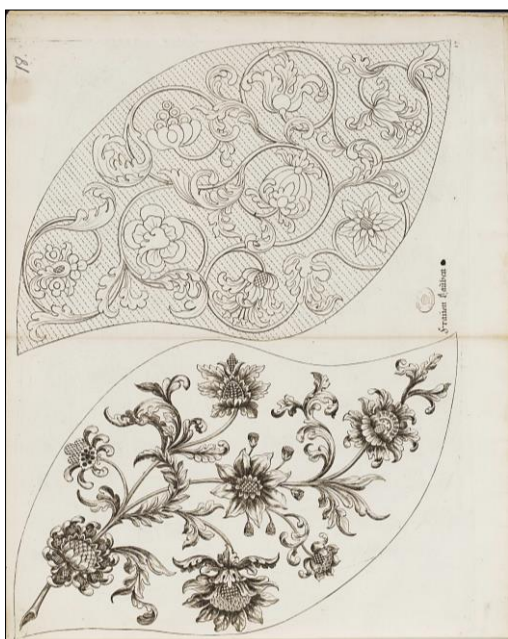
A mai ember élete nagyon töredezett. Sokszor egy máshoz nem kapcsolódó, egymáshoz nem illő történésfolyamatokon át vezet életutunk. Például amikor a televízióban egy jó filmet nézünk és hirtelen egy teljesen oda nem illő reklámot vágnak be, az szétzilálja a film sodrását. Az iskolai rendszerben is, sokszor témájában egymástól idegen tanórák követik egymást, például irodalom óra után fizika, aztán történelem stb. A régi paraszti kultúrában az emberek a búzaszem elvetéstől, a kalász learatásán át, a kenyér elfogyasztásáig a teljes folyamatot átértékelték. A mai társadalomban a munkahelyek többségénél a gazdasági, ügyviteli munkafolyamatok csak egy kis részébe kapcsolódik bele a dolgozó, sem a teljes struktúrát, sem a teljes folyamatot nem látja át. Ez a töredezett állapot különösen felerősödik a manapság feltűnően gyakori személyiségzavarokban, gyermekeknél magatartászavarokban; pedig lelki egészségünk szempontjából fontos, hogy személyiségünk integráltan tudjon működni, életünket komplexen tudjuk szervezni, megélni.

Mint ahogy látni fogjuk, a magyar, a kárpát-medencei és a közép-ázsiai népművészeti formavilág vizuális nyelvi gondolkozásmódjára jellemző, hogy leképezi a természet szorosan egymásba kapcsolódó mozgásfolyamatait. Ez a költői megjelenített kifejezésmód alkalmas arra, hogy segítségével olyan folyamatokat éljünk át, amelyben összefüggenek, szervesen egymásra épülnek a dolgok, így segítve a személyiség működésének, illetve a személyiségfejlődésnek az integráltságát, egységbe olvadását. Ez a lényeges tulajdonságok megragadására épülő, belső absztrahációs modell segíthet különböző személyes traumáink, érzelmi elhanyagoltságunk önkifejező módú képi feldolgozásához.

Az ősművészetekben és a népművészetben a nemzedékről nemzedékre öröklődő motívumkincs mellett a képiségben az **eredendő kifejezésmód** is meghatározó tényező (Platthy István 2018). Ez emberi közösség hatására előhívódó, velünk született adottságokon alapuló képesség, mely a bennünk élő ösképek, az emberiség őstapasztalatai (más értelmezésben univerzálék) segítségével lehetőséget ad önmagunk és a világgal való viszonyunk személyes megfogalmazására. Ez a képesség a kisgyermek és óvodás korban bontakozik ki a szocializáció hatására. Régen felnőttkorban, a népművészetben, a törzsi művészetben és az ősi művészetekben élt tovább. Sajnos a modern tömegkultúra és a rossz közoktatási gyakorlat hatására iskolás korban a gyermeki ábrázolásból fokozatosan eltűnik ez a képesség, bekövetkezik a rajzi-törés jelensége. Szerencsére azonban ez az adottság nem irtódik ki az emberből, hanem csak visszahúzódik a lélek legmélyére, a tudattalan világába, valójában leblokkolódik. A népművészet alkotó módú továbbgondolásával újból előhívható az eredendő kifejezésmód. Nem másolni kell a népművészeti mintakincset, hanem üzenetét, bölcsességét kell megérteni, és hívóképként tovább kell alkotni, s ezzel egy kortárs népi-képzőművészetet teremtve meg. Így bárki újból tudja használni belső látását, mely előhívja a lélek tudattalan belső tartalmait, az ösképek segítségével meg tudja fogalmazni önmaga belső világát. Moholy-Nagy László, a világhírű fotográfus, konstruktivista festő, a Bauhaus iskola tanára, aki a "mindenki tehetséges" gondolatot képviselte, a következőket írja: „[...] minden emberben mélyen elrejtve megvan a biológiai képesség, hogy kifejlessze magában ezt a művészi nyelvet.

Mindenki kreatív. Természeténél fogva mindenki alkalmas arra, hogy befogadjon és asszimiláljon érzéki élményeket; hogy gondolkodjék és érezzen. [...] Emberek, életük válságos pillanataiban át tudják törni a konvenciókat és gátlásokat, és a „normális” képességeiket messze fölülmúlva „csodákat” tudnak véghezvinni. Más oldalról a gyermekek és az ősi kultúrájú népek alkotásai szolgáltatnak erre nézve bizonyítékot; az ő spontaneitásuk általában valami belső biztonságból fakad, amelyet még nem rendítettek meg tökéletességre törekvő ember kétségei. [...] Emocionális megfogalmazás és kifejezés nélkül az élet egyetlen nagy frusztrációvá válik.” (Moholy-Nagy László, 1946, 1996: 25-26)

A vizuális nyelvből kiindulva beláthatjuk, nem csak a verbális beszédnek vannak nyelvi törvényszerűségei, hanem beszélhetünk például a népzene zenei nyelvéről, törvényeiről és természetesen a népművészet vizuális nyelvi törvényszerűségeikről is. Édesapám Plattthy György festőművész a leendő rajztanárok számára írt és 1978-ban megjelent, a témával kapcsolatos főiskolai tankönyvet „Népművészet” címen, melynek külön fejezetei foglalkoznak a tárgyi népművészet alaktanával és művészetpedagógiájával. (1978: 65-92, 249-264.) Ehhez kapcsolódóan majd példákat mutatok be a magyar és a közép-ázsiai üzbég népművészeti formavilág sajátos képi anyanyelvi gondolkozásmódjára. Hogy ezt mélységeiben megérthessük, összehasonlításként nézzük meg először a már évszázadokkal ezelőtt elpolgárosodott, nyugati paraszti kultúra vizuális nyelvi gondolkozásmódját, amely jórészt történelmi stílusok nyomán létrejött, korabeli nyomtatott mintakönyvekből indult ki (1. kép).

1. kép Nürnbergi mintakönyvből, 1725.¹

2. kép Bajor „Bauernmalerei” népi díszítőfestés²

Általában a nyugat- és dél-európai népi ornamentikára, látványból kiinduló stilizáció (1. 2. kép), továbbá a formák mechanikus ismételtetése, az elemek tetszőleges egymáshoz rendelése a jellemző és elsősorban a dekorativitásra törekszik. A növényi formát adott időpillanatban szemével „lefényképezi” az alkotó, amelyet azután a kor stílusának megfelelő módon tovább stilizálja. Vagyis csak a pillanatnyi látványként megjelenő forma a fontos, abból csinál díszítő motívumot, amelyet térhatásban fogalmaz meg. Ettől eltérően, a magyar, kárpát-medencei szláv és román, a kelet-európai és a közép-ázsiai ornamentikában viszont a formák belső képzetként, szervesen kapcsolódnak egymáshoz, a természet és a benne élő ember testi-lelki folyamatait, átváltozásait jelenítve meg elvontabb módon; mint ahogy látni fogjuk az elkövetkezendő példákban (5-11. kép). Ez az életfolyamatokat is kifejező, ciklikus rendszer, beszédes metaforikus, szimbolikus formákkal jelenik meg a népművészet, népi-iparművészet és a népi-képzőművészet vizuális nyelvrendszerén keresztül. Ezáltal válik az adott kép élővé, amivel azonosulni lehet, „nem dekoráció, hanem lelkes üzenet”, ahogy ezt Földi Péter Kossuth-díjas festőművész fogalmazta meg előszóban. (Makoldi-konferencia, 2025. 08.)

¹ Forrás: <https://collections.vam.ac.uk/item/O229317/continuatio-der-kunst--und-embroidery-design-helm-margaretha/?carousel-image=2010EF1436> Letöltés ideje: 2024. 12. 19.

² Forrás: <https://hu.pinterest.com/pin/734157176728822615/> Letöltés ideje: 2024. 12. 19.

Az erősen polgárosodott társadalomban élő ember elkülönül a természettől, megváltoztatni akarja rövidtávú érdekeitől hajtva, vagy éppen elemeit kiragadja eredeti kontextusából, összefüggéseiből, ahogy azt a nyugati ornamentikánál is látjuk; a hagyományos, archaikus gondolkozású ember viszont kapcsolódik hozzá, része kíván maradni, együttműködik vele.

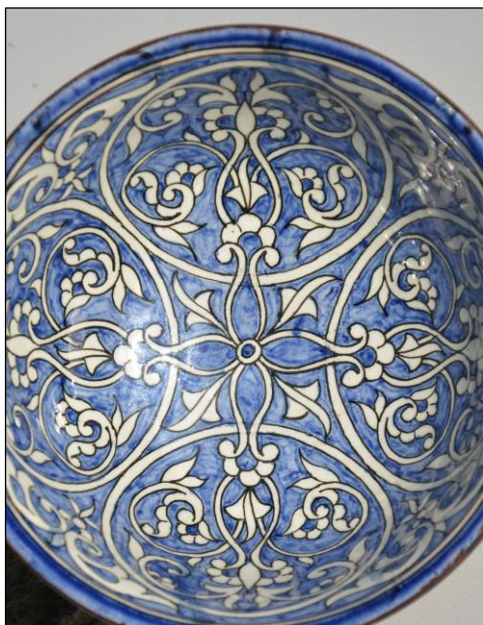
A pillanatnyi látványon alapuló és tériséget használó népi-ornamentika Magyarországon is fellelhető, ezt láthatjuk a 3. képen, a baranyai sváb hímzésen. A 4. képen a kalocsai hímzésen szintén ezt láthatjuk. A XIX. század második felében a kalocsai nép átvette a városi kézimunka-előnyomók minta-kincsét, így alakult ki naturalisztikus és térhatású mintákból álló jellegzetes színes hímzőstílus.

3. kép Baranyai sváb hímzés

4. kép Kalocsai hímzés

5. kép Üzbég kerámia tálka

6. kép Kalotaszegi nagyírásos párna

Ugyanakkor az 5. képen látható az üzbég kerámia tálka összetett mintáján jól érzékelhető, a már említett belső képzeten alapuló szerves egységrendszer. A közepén lévő centrális pontból (magból) kiindulva növekszik, fejlődik, bontakozik tovább a stilizált növényi ornamentika. Bár a stílus elvont, nem látványhű, mégis egyértelműen látszik a különböző részek dinamikus összefonódása, az a fajta élő kapcsolatrendszer, amit a természetben is látunk, érzékelünk. A motívum nem egy adott időpillanatban megörökített növényi

formából indul ki, hanem a természetben élő régi ember mindennapos természeti élménye **sűrűsödött belső képzetté** és ez lett költői alapja a motívumnak; vizuális metaforaként, önkéntelenül is, érzelmileg telített módon. Nem csak a növényi forma, hanem a **növény életfolyamata** is kifejeződik benne, egy sajátos-téridő rendszert hozva létre, mindezt síkszerűen, ugyanakkor szemléletesen jelenítve meg. Vagyis a növény teljessége fogalmazódik meg a népi mustra kompozíciójában. 6. képen magyar példát láthatunk, a kalotaszegi nagyírásos párna mintáján alul, középen jól látható a magból kibújó virág. Ugyanakkor a mag áttetsző belsejébe is beláthatunk, ahol egy kis virágkezdemény jelenik meg életcsíráként. Pap Gábor művelődéstörténész a szerves műveltségről írott gondolata jut erről eszembe: „*Ez annyit jelent, hogy a legkisebb egysége is minden lényeges információt őriz az egészre vonatkozóan. Egy élő szervezet minden egyes sejtjében az egész szervezet működésére vonatkozó összes fontos információ jelen van. Ez az, amit a maga összességében genetikai kódnak nevezünk. Magyarán: ha ez a fajta műveltség lepusztul, s egyetlen sejtje marad csak meg, abból is újra lehet alkotni az egészet.*” (Pap 2015:25)

Meg kell jegyezem, hogy természetesen ezek és a következő az értelmezések nem történeti-néprajztudományi megközelítések, hanem művészeti, vizuális nyelvi értelmezés és pszichológiai, lélektani látásmód. A történeti-néprajztudomány mai képviselői többségükben csak a történelemtudományi személet oldaláról tudják megközelíteni a népművészetet, mint egy letűnt kor kultúráját, hiszen sem a pszichológia, sem a képzőművészet, a vizuális nyelv és az esztétika területén nem képztettek.

A népművészet művészeti értelmezésének kiváló képviselője Lesznai Anna (1885-1966) a magyar szecesszió jeles alkotója, költő, író, művészetpedagógus, grafikus, iparművész, a Nyolcak vendégtagja, is hasonlókat vázol fel, mint én jelen írásomban: „*Mi rendszerint mozdulatlanak tekintjük a növényeket, ez azonban természetesen téves elképzelés, mert a növények anélkül mozognak, hogy helyet változtatnának, gyökereik által a földbe vannak rögzítve. Követik a napsugarakat, próbálnak megszabadulni a túlságosan nagy melegtől és a túl sok esőtől, finom, majdnem érzékelhetetlen mozgással vagy inkább olyan mozdulatokkal, amelyek arra emlékeztetnek, mikor törzsünkkel és karunkkal ülőhelyzetben megfordulunk vagy szavainkat kifejező mozdulatokkal kísérjük.*” [...] „*Nekünk művészeknek szabad bizonyos mértékig animistáknak lenni. A művészeknek tehát kötelessége, hogy azonosuljon motívumával és hangsúlyozza az életet – egyfajta élő lelket – mindenben, amit ábrázol. A művésznak világosan kell látnia, hogy a növény másik fő célja az, hogy virágba boruljon, magokat vagy akár milyen fajta virágot hozzon létre, és ezt a kincset megvédje minden veszedelemtől.*” (Lesznai, 1948, 1976:108, 110) Az indo-perzsa művészetet Lesznai is tanulmányozta és hasonlókra jutott, mint amit én igyekszem felvázolni: „*Az optikai perspektíva soha nem hatolt be ebbe a kifinomult, nemes és választékos, ornamentális stílusba, amely, mivel kerüli a naturalizmus eszközeit, az eleven természet lényegét adja vissza.*” (Lesznai, 1948, 1976:190)

Az eltérő nyugati és a keleti népi ornamentális vizuális nyelvi gondolkozásmódra zenei példát is szeretnék felvetni, az előzőekben felvázolt elgondolásom párhuzamait megtalálni vélem a zenei nyelvben is, bár nem vagyok szakembere a zeneelméletnek. Lendvai Ernő kiváló zenetudósunk következőket írja „Szimmetria a zenében” című könyvében: „*A nyugati zene dúr-moll rendszere és funkciós gondolkozása harmóniai elvekben gyökerezik – a keleti népzene viszont a dallam törvényeinek engedelmeskedik. A kettőt ellentétes törekvés mozgatja [...] A két rendszer közötti alapvető különbség abban rejlik, hogy míg a harmónia vertikális eredettű, olyan rend, amely a hangok szimultán együtt hangzásán ("tér-elvű" elrendezésén) alapul – addig a dallamnak lineáris, horizontális kiterjedése ("időben" kifejlődő organizmusa) van, és egymást követő hangokat feltételez.*” (Lendvai, 1994:46) Vagyis a térbeliség-időbeliség a zenében nagyon rokonít ahhoz, amit a vizuális nyelvi értelmezésemben felvázoltam. A magállapotból kibontakozó, folyamatosan kiteljesedő, olykor elburjánzó növényi népi-ornamentika is egy sajátos időbeliséget ír le, jelenít meg a síkban.

Juhász Zoltán népzene kutató, és népzeneész, MMA akadémikusa a következőket írja nekem levélben mindezekről: „*Az egyszólamú „keleti népzene” valóban csak a dallam időbeli megvalósulására összpontosít, és ezt csak olyan többszólamú kísérettel támogatja, ami a dallam időbeli szabadságát semmiben sem korlátozza: ilyenek a folytonosan szóló zengőhúrok, dűnnyögések, kísérő sípok és duda-bordók, de még a régi kárpát-medencei vonósbandák (Szék, Mezőség, Küküllő-mente) akkord-menetei is. Ámde gondoljunk egy Bach-fügárára: az aztán igencsak polifon, és mégis az időbeliségben mutat csodákat! [...] A nyugati zenében Bach után valahogy a szép, kiagyalható, kellemes akkord-menetek váltak a fő szemponttá. A dallam pedig alkalmazkodjon ehhez a fő szemponthoz - ezért válik a dallam sematikusabbá (pillanatfelvétellé). Ámde Liszt, Bartók, Kodály a többszólamúság adta lapokkal is tudtak nagyokat játszani. [...] A népzene és a népművészeti képi-kifejezés kapcsolatára visszatérve: Nekem a jelen tanulmány magyar és keleti ábrái az egy dallam-magból kisugárzó változatok szerves, teremtő gazdagságát juttatják az eszembe, melyek valóban akár időben egymást követve is megszülethetnek egy népzeneész játéka közben.”*”

7. kép Üzbég hímzés

8. kép Délalföldi szúcshímzés, Tótkomlós 1883³

Az előző képeken bemutatottakra látunk újabb példákat egy üzbég (7. kép) és egy délföldi hímzésen is (8. kép). Mindkét hímzés motívumkompozíciója jól mutatja, hogy a természetben a folyamatok nem törnek meg, hanem egymásból következnek. A magszerű formákból bújnak ki a növényi alakzatok és azután teljesebben tovább akár különböző irányokba is, leképezve a vegetáció fejlődését, burjánzását minden felé.

Az emberi alaklátásra az jellemző, hogy a látott tárgyról, személyről vagy ábráról, rajzról az a benyomásunk, hogy sajátos egész. (Kardos, 1973:50) Bár az elének kerülő tárgyak többnyire részletekben gazdagok, első ránézésre nem a részletek ragadnak meg bennünket, hanem az egész tárgy, forma összjellege. Vagyis az alakot nem úgy érzékeljük, hogy részleteiből rakosgatjuk össze egy egészzé, hanem az egésztől van egy összbenyomásunk anélkül, hogy a részleteket tudatosan elemeznénk, rakosgatnánk magunkban. Vagyis nem a részekből építjük fel magunkban a látott világot, hanem az egészhez viszonyítva értelmezzük a részeket, és ennek mélyebb bölcséleti tanulsága is van. A gyermekeknél az alaklátás sajátos egész jellege a felnőttekhez képest még inkább jelen van. Ez a teljességélmény jelenik meg a belső látásban, képzeteket hozva létre, amely kivetülve tükröződik a magyar, kárpát-medencei, kelet-európai és közép-ázsiai népművészeti formaalkotásban. A népi-képzőművészet gyönyörű remeke, festett padmellvéd kazetta Baranyában a Kórosi Református Templomból (11. kép). A természetes szerves egység megjelenik, a földből lassan kinyíló virág elvont növekedési fázisait mutatja be. Az alsó zárt, bimbós részből kinyílt virágkehely lesz, amely tovább növekszik és a tulipán szirmain újabb virágkelyhek jelennek meg. Vagyis a közép-ázsiai, kárpát-medencei és a magyar népművész alkotó nem csak a növényi forma látványát alakítja át, sűríti költői képíróformába, hanem szemléletesen beleírja a változó folyamatokat is, vagyis a kompozícióba beleépíti a változás, az idő dimenzióját is; ez egyik fő jellegzetessége a vizuális nyelvi gondolkozásmódjának a képírás során. Vagyis a pillanatnyi látványból kiinduló képi gondolkozásmóddal szemben, mely a látvány logikai viszonyait megfigyelve aprólékosan építi fel a tériséget is ábrázoló rajzát, a keleti népi alkotó a benne éveken át átélt élményből sűrűsödött összbenyomás alapján, egyszerűen csak megjeleníti költői, lényegét megragadó sík alakzatú népművészeti formáit. Megjegyzem, ezért tévedés motívumtárak összeállítása egyes néprajzosok részéről, mivel teljesen figyelmen kívül hagyják a motívumokat szervező kompozíciós rendet, és így sugallja azt a hamis felfogást, hogy az egyes elemeket, alakzatokat szertelenül, tetszőlegesen kombinálta volna a népi alkotó. Népművészetünkben lényeg nem az egyes elemekben van, hanem az egészszé szerveződött formában, csak az egészben rejlő gondolat adhat értelmet a részeknek, kijelölve helyüket az egészen belül. A részek ugyanakkor nem „elszenvedik” az egész gondolatiságát, hanem „odaadóan” erősítik azt, így hozva létre egy különös esztétikai élményt.

³ Békés Megyei Népművészeti Egyesület gyűjteményéből, Békéscsaba. Fotót a tárgyról Platthy István készítette.

9. kép Szűcshímzés motívum,⁴

10. kép Matyó hímzés

A belső képzeteken alapuló motívumképzésre még további példákat is bemutatok. 9. képen egy bihari szűcshímzést láthatunk, mely jól megjeleníti a magból kibújó képzeletbeli növényt. A szűcshímzésekből alakult ki, táplálkozott a matyó hímzés is, 10. kép. A matyó hímzés kompozícióján is jól látható, hogy alul, közepén lévő virágforma „szirmokkal körülvett magjából” kel ki, bontakozik ki az egész növényvilág.

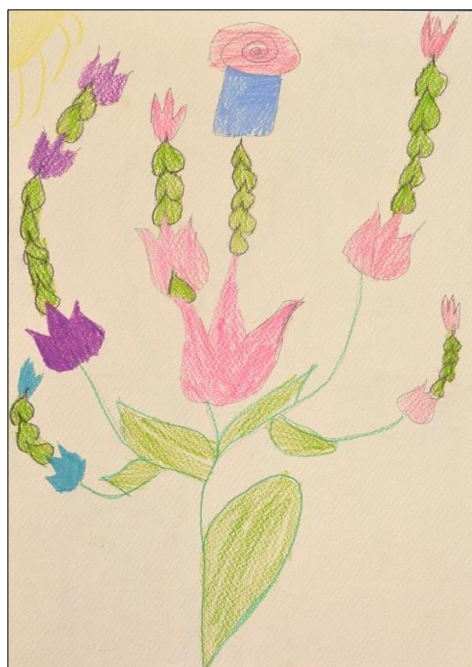
„A látomás forrása bármi lehet, amit éppen magunk előtt látunk: egy virág, egy kagyló vagy egy érdekes közet, egy kecsesen mozgó állat, egy táj, vagy az emberi élet és a természet bármely jelenete. Ezenkívül lehet – és ez talán még gyakoribb – olyan hasonló dolog emlékképe, amelyet régen láttunk. Maga az emlékezet is egyszerűsít stilizál, absztrahál – elvégzi annak a munkának egy részét, amelyre a tervező tudatosan törekszik, amikor friss benyomásai alapján kezd dolgozni. A memória az egyén számára az, ami az emberiség számára a tradíció – segít a látványokat és benyomásokat jelekké és szimbólumokká alakítani. A memóriakép mindig az objektív valóság és a belső realitás ötvözet. Többé-kevésbé stilizált és kigondolt formákkal dolgozik a pusztán vizuális benyomások helyett. Bár léteznek olyan rajzolási stílusok, amelyek tisztán az impressziókból táplálkoznak, kijelenthetjük, hogy a tervezőművészeti stílusok egy jó része képzeletbeli formákkal foglalkozik, nem pedig tiszta vizuális látvánnyal. A konceptuális képek azt közvetítik, amit a dolgokról tudunk – az eredeti képpel kapcsolatos tapasztalataink egyfajta összegzését adják; ezzel szemben az impresszió a tárgyak és a dolgok pusztá megjelenítésére épít.” (Lesznai, 1948, 1976:16-17.) Bagdy Emőke neves pszichológus szintén a képi szimbólumok sűrítvény jellegét, az érzelmi jelentések illeszkedését hangsúlyozza. (2013:183-186)

Gróh István az Iparművészeti Főiskola egykori rektora pedig a következőket írja (1904.): „A virágzás és a gyümölcsfejlődés különböző fázisaira is ráismerhetünk itt-ott. [...] Nem egyes növény képezte véleményem szerint az előképet, hanem egyes fajokat jellemző szerkezet, eszményi egyszerűséggel felfogott, profilba vagy keretmetszetben ábrázolt másának tekinthetjük motívumainkat. Nem egy-egy példány alapos megfigyelése, öntudatos tanulmányozása szülte az egyes formákat, [...] hanem a lélekben megmaradt, minden esetleges zavaró részletektől megtisztított, csak a tipikus lényeges formákat tartalmazó kép az, a mit ezekben az elemekben látunk. Maga az ábrázolás módja: az ideális növénynek sematikus módon, keresztmetszetben való ábrázolása, mely nem a megjelenését, hanem az előkép struktúráját adja vissza, bármennyire naiv, mégis teljesen jogos. Ma már lassan díszítőművészeink is meg kezdik érteni, hogy a növény egyed külsejének, megjelenésének kétségbeejtően alapos tanulmányozása és változatlan bevitele az ornamentbe oly dolog, aminek nem csak a nép naiv művészi felfogása mond ellent, de (még a japánt sem véve ki) az összes történelmi stílusoknak.” (Gróh, 1904: 3.) Bánszky Pál művészettörténész is hasonló szellemben ír, aki a népművészeti motívumokat jelbeszédként értelmezi és sajátos alapelveit hangsúlyozza: „A népművészet tehát nem törekszik naturalista ábrázolásra, fotószerű részlethűségre.” (Bánszky, 1982: 20-22, 2004: 6-9)

⁴ Néprajzi Múzeum gyűjteményéből, Budapest, NM 89966. Női bőrmellény, Bihar, Vaskoh XIX század 2. fele, Leltári száma: NM 89966, a fotót készítette: Sarnyai Krisztina, Néprajzi Múzeum

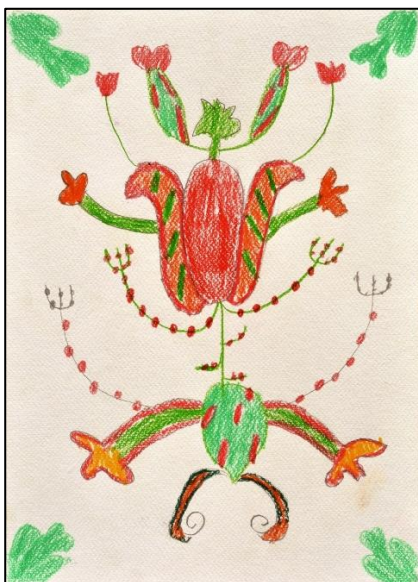

11. kép Kőrösi Református Templom kazettája, 1834.

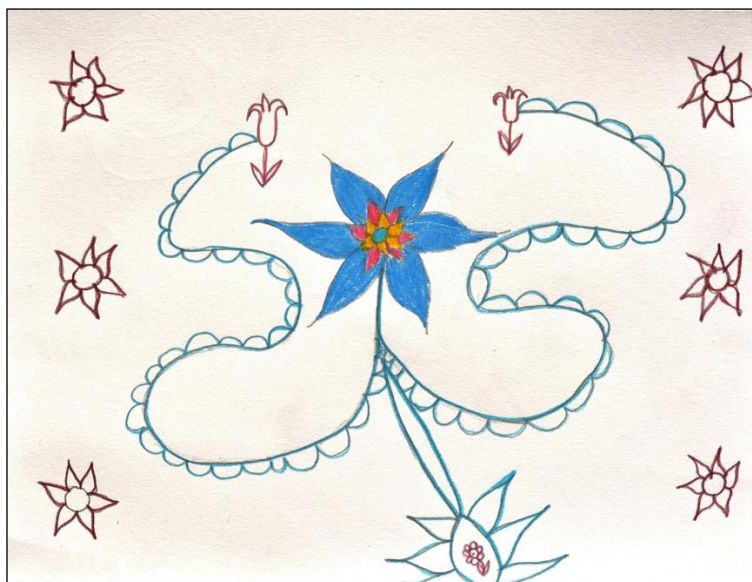

12. kép 13 éves lány színesceruza rajza

A gyerekek is nagyon jól megfogták és értelmezték a „beépített” változás folyamatát, az ebből fakadó kapcsolatrendszert az egyes elemek között, amit már a saját képi világukhoz igazítva jelenítettek meg. A 13 éves gyermekotthonban nevelkedő lány rajzán (12. kép) szépen követhető a növény fejlődési folyamata, fázisai; a kinyíló virágkelyhek szirmocsúcsain újabb virágok nőnek, energiáktól duzzadó szirmokban bontakoznak ki. A formák egymásutáni ismétlődése, a vizuális állóképi kifejezőmódban a folyamatszerűség, a mozgás képzetét idézi meg.

13. kép 13 éves fiú színesceruza rajza

14. kép 16 éves lány színesceruza rajza

A 13. képen is különleges szükségletű gyermekotthonos alkotó fogalmazza meg a magállapotból kibontakozó virág életét, melyet a bemutatott kőrösi kazetta (11. kép.) ihletett meg. A 14. képen pedig az üzبég kerámia motívumából (5. kép) indult ki a szintén gyermekotthonos alkotó, alul középen a magszerű képződménybe bele rajzolta a kis virágkezdeményt, elmondása szerint majd ebből lesz a kiteljesedő virág.

Vagyis megfogalmazta a vizualitás nyelvén, hogy a kis virágkezdemény lényeges információt őriz a kibontakozó egészre vonatkozóan.

A 13. képen ugyanakkor már egy egész emberalak is kibontakozik a virágformából, ez a rejtett antropomorf üzenet népművészetünkre is jellemző. A 11. kép virágformájában szintén egy női alak sejlik fel. A 15. képen az erdélyi írásos hímzésen bajszos férfiarcok mellet várandós női alakok és alul áttükröztetve szoknyás kislányok alakjai idéződnek meg, elvont módon. A 6. képen lévő mustra pedig megtermékenyülésre váró asszonyi alakot is megidéz, amely egy másik értelmezési lehetőség.

15. kép Erdélyi írásos hímzés

16. kép Honfoglaláskori női hajfonatkorong, Karos⁵

17. kép Kőrösi Református Templom kazettája, 1834

18. kép 16 éves lány színesceruza rajza

⁵ Herman Ottó Múzeum, Régészeti Gyűjteményéből, Miskolc. Honfoglaláskori női hajfonatkorong, Karos. Ltsz.: 94.41.1-2. Fotót készítette: Vágó Ádám

A Kórosi Református Templom mellvédjén egy óriási tulipánt és két oldalt madarakat látunk a 17. képen. A madarak állatalakjuk mellett növényi jegyeket is hordoznak. A madarak testén levélerezet látható, a fejükön lévő bóbíta is növénytörzsű. Az állatok „elnövényesedése” rendkívül jellemző a magyar és közép-ázsiai népművészetben, illetve a honfoglalás kori női hajfonatokon is számos példát láthatunk erre, 16. kép. Itt az állat egyfajta állapotszerűséget szimbolizál, jelenít meg. Illyés András erdélyi püspök először 1682 – 1683 között Nagyszombatban kiadott „A’ keresztényi élet’ tüköre, avagy a’ szentek’ élete” című könyvében értelmes lelki állatoknak hívja, értelmezi az angyalokat. A „lelki állat”, vagyis lélek állapot, mivel az angyalok csak lélekből állnak. Az „asszonyállat” kifejezés sem volt pejoratív a régi magyar nyelvben, hanem a nő életállapotát, asszonyságát fejezte ki. A nő, növény szavunkban ugyanakkor benne van a növekedés is, a változás, a történés, a tevékenység és cselekvés jelöléseként. Itt emberi minőségünk sajátos, ősi megnyilatkozási módja mutatkozik meg, kétféle aspektus: egyrészt állapotszerűségünk, létezésünk átélése, másrészt folyamatszerűségünk, cselekvéseink, a velünk való történések megélése. (Pap Gábor 2012:135)

A mai ember a rohanó világban sokszor elfelejti létezésének átélését, szinte csak cselekvéseiben létezik. Ez a torzulás sajnos a lelki problémák egyik forrása. A mai pszichoterápiában a mindfulness (a jelen tudatos megélése) gyakorlata épp ezt igyekszik orvosolni az adott pillanatra való fókuszálás gyakorlásával, a lét megéléssel. Kórosi mellvédkazettánk az állapotszerűség és a történés, a létélmény és a cselekvés harmóniájára, egységére tanít bennünket.

A 16 éves gyermekotthonban nevelkedő lány oly módon dolgozta fel a kazettát és ezt a gondolatkört (18. kép), hogy a madarak nem egyszerre növények és állatok, hanem a madarak testéből zöldellő ágak nőnek ki, vagyis az állapotszerűség és a folyamatszerűség, a lét és a növekedés itt már egy kicsit külön vált, megjelenik egyfajta hasítás, melyben már a korunkat jellemző elidegenedés tükröződik.

19. kép Kórosi Református Templom kazettája, 1834

20. kép Egy rajztanár nő alkotása

Az Ormánságban található Kórosi Református Templom mennyezetére a kor csillagászati ismeretei alapján a csillagos égbolt művészi metaforája került fel ifjabb Gyarmati János asztalosmester keze nyomán 1834-ből. Minden kazetta egyedi népi-képzőművészeti alkotás, és nem csak a szabad szemmel látható, hanem a csak műszerekkel vizsgálható égi objektumok is szép számmal kerültek fel. Az állatöv egyben az időt is jelölő csillagképei megjelenítésében, az időszakra jellemző földi időjárás, természeti viszonyok is megfogalmazásra kerültek a hímes mennyezetben. Minden egyes hónapnak az időszakot kifejező aktuális képi jele jelenik meg a kazettákon, de az is megfogalmazódik, amikor egyik forma átalakul a másikba, ahogy ez a természeti folyamatokban is lenni szokott. Különösen izgalmas a folyamatszerűség szempontjából ezen átmeneti időszakok állapotainak megjelenítése, erre mutatjuk a fenti példát (19. kép). Kazettánkon a Kos

csillagkép jelét láthatjuk (♃), amely szétnyíló két szárával a rügyfakadást, a feltámadást idézi meg. Ez a Halak csillagkép jeléből (♋) indul, mely e tavaszi kirobbanás előkészületét, az életfolyamatok belső megindulását, a rügymozdítás gondolatát jeleníti meg. Láthatjuk, hogy az egyik csillagkép jelének alakzata hogyan folyik át a másikba. Az alkotó ezzel zseniálisan utal arra, hogy felismerte a természeti folyamatok egymásból fakadó folyamatos történéseit, folyamatszerű rendjét. Az idő fázisokká való szakaszolása az ember mesterséges teremtménye. A természetben a folyamatok valójában nem törnek így meg, hanem egymásból következnek. Ezt dolgozta fel egy felnőtt tanítványom lendületes kompozíciójú, a természet átváltozását megjelenítő népi-képzőművészeti alkotásán (20. kép).

Példák a népművészet művészettel nevelés és művészetterápiás felhasználására

Az 1989 óta működő Csontváry Képzőművészeti Stúdió népi-képzőművészeti és művészetterápiás alkotóműhely; Baranya vármegye gyermekvédelmi lakásotthonaiban és gyermekotthonaiban élő, hányatott sorsú, veszélyeztetett családjukból kiemelt, traumatizált és érzelmileg elhanyagolt gyermekekkel, serdülőkkel, utógondozott fiatalokkal foglalkozik elsősorban, de felnőttekkel, családban élőkkel is. Művészetterápiás műhelyünkben többek között a természet változásrendjére épülő, önkifejező alkotó programot valósítunk meg hosszú évek óta, amely az eredendő gyermeki kifejezőmódra, a belső látásra, és az ebből táplálkozó népi műveltségre, ősi természet-mitológiára épít. A terápiás foglalkozásokon részt vevő gyerekek, fiatalok és felnőttek a kivetített népi motívumokat nem másolják, hanem azokat belülről átélve, értelmezve, tovább gondolva teremtik meg saját szimbolikus-metaforikus képi világukat, amely akár keretet is adhat saját elszenvedett traumáik, érzelmi elhanyagoltságuk önkifejező módú, szabad feldolgozásához, önvalójuk megtalálásához, énjük szerves megéléséhez. Ezekből a feladatokból mutatunk be példát a következőkben:

Virágcsalád

21. kép Tulipános láda mintája, Váralja, 1864.⁶

22. kép 12 éves lány színesceruza rajza

A 21. képen Baranya vármegyében található Váralján 1867-ben készült tulipános láda népi képrással készült különleges mintáját láthatjuk. Egy „virágcsaládot” jelenít meg, a mennyasszony új családját, akinek az esküvőjére készült a láda. Az egyszerű vonalakkal jelzett házban egy kerek asztal ülnek körben a családtagok, középen „virágkenyér”, étel. Fent középen ül a parancsoló tekintetű családfő, mellette felesége, nagyfia, kisebb lányai, mindez virágokból. Alul lent egy virágcserep, amely inkább ablakra emlékeztet, amelyen keresztül

⁶ Janus Pannonius Múzeum Néprajzi Osztályának gyűjteményéből, Pécs. Tulipános láda, Váralja, 1864. Ltsz: 70.10.4., Fotót a tárgyról Platthy István készítette.

bepillantást nyerhetünk egy család életébe. Gyönyörű példája az antropomorf alakú, emberi tulajdonságokkal felruházott megjelenítésnek a népi-iparművészeti alkotáson. A mellette lévő rajzon gyermekotthonban élő 12 éves lány ezt az üzenetet dolgozza fel, alkotó módon továbbgondolva, tovább asszociálva az eredeti mintát, hívóképet. Színesceruzával készült alkotásán már a családfőnek már nincsen akkora jelentősége, mint az 160 évvel ezelőtti eredeti mintán, hiszen jóval kisebb lett formája a kompozíción belül. Az asztalon ugyanakkor sokkal hangsúlyozottabban jelenik meg az étel, virágnyelven kifejezve, utalva arra, hogy ez már egy másik kor, az egyes dolgoknak már eltérő a jelentősége, (22. kép). A gyermek ugyanakkor meg tudta nevezni rajzán, hogy melyik alakzat melyik családtagját jelöli. Ugyanakkor az is látható, hogy a családját távolította, hiszen a csillagok közé helyezte, utalva arra, hogy kiemelték a családjából és csak időnként, hétvégeken találkozhat velük.

Madárcsalád

A következő példán egy madárcsaládot láthatunk, szintén a Kórosi Református Templomból, annak mellvéd kazettáján (23. kép). Középen egy madárfészek, melynek két oldalán a madárszülők ülnek, középen a fiókáikat szimbolizáló virágos életfa bontakozik ki. Ezen a kazettán is szépen követhető az életfolyamatok áramlása.

23. kép Kórosi Református Templom kazettája, 1834

24. kép 17 éves lány színesceruza rajza

A mellette lévő rajzot egy gyermekotthonban nevelkedett, 17 éves lány készítette (24. kép). Az alap kompozícióba már személyes történetét is belerejtette; barátnője magzatának elvetélését, mely őt is érzékenyen megérintette, megviselte. Rajzáról mesélt is, ez alapján elemzem. A madárpár szomorúan gubbaszt a kép két oldalán. Középen a növényi forma az életerő áramlása helyett inkább hervadást, elmúlást sejtet. A közepen megjelenő kék színű bibe lekonyuló, leváló leveleivel és hideg színeivel a még az anyaméhben lévő, de már elhalt magzatot jeleníti meg, ami lassan csordogál lefelé, szinte „kifolyik” a szimbolikus szülőcsatormán, (ezt a folyamatot is szépen érzékeltetik a sötétlila színek, a spirális növényi kacsok befelé tekeredő, összehúzó alakjai). Ugyanakkor a méhburkot körülölelő fényminőség erőteljes sárga színezésével, egyfajta vigasztalásként jelzi, hogy a meg nem született kis élet már egy másik létformához csatlakozott, alkotójának elmondása szerint a mennyországba távozott.

25. kép 16 éves lány színesceruza rajza

26. kép 9 éves lány színesceruza rajza

Az előzőekben bemutatott madárcsalád népi motívuma alkalmas egyben a vérszerinti család megjelenítésére is. Ez egy indirekt megközelítés. A vérszerinti család reprezentációja sok traumatikus élménnyel terhelt a lélek legmélyén a családjukból kiemelt gyermekek esetén. Ezért nem szeretik a gyermekvédelemben élő gyerekek, serdülők, ha családrajzokat veszünk fel velük. Ugyanakkor, népművészeti kompozíciónk feldolgozásán és az alkotófolyamaton keresztül, önkéntelenül is a saját családjukkal kapcsolatos vonásokat jelenítik meg. Ezt láthatjuk a tinédzser korú gyermekotthonban nevelkedett lány rajzán is (25. kép).

Az ugyanezen analógia mentén készült 9 éves intézeti kislány rajzán (26. kép) egy nagyon meghitt kapcsolatot látunk egy kisebb és egy nagyobb madárka alakján. Egyrészt nagyon hiányzik neki az édesanyja – állandóan szíveket rajzol távol levő anyukájának – másrészt erősen parentifikált gyermek. Érzelmileg zúrós, sokat hányódó, nélkülöző, bántalmazó családból jött. Nyolcan vannak testvérek és a nevelőszülőkhöz került kisebb testvéreit annak idején ő dajkálta otthon. Ez a dajkálási késztetés olyan erős benne, hogy most is rendszeresen gondjaiba veszi a gyermekotthonba került, óvodás korú kisgyermeket. A parentifikált-identitás károsító következményei is gyakran megjelennek viselkedésében, egyrészt nagyon segítőkész, a másik pillanatban követelőző, gyakran opponáló, szembeszegülő magatartással viszonyul a felnőttek felé, vagy megsértődik, vagyis magatartására erősen jellemző egyfajta hasítás, ambivalencia.

John Byng-Hall a parentifikáció kapcsán hasonló jelenségekről számol be; kártékonynak tartja, mert az nem felel meg az életkori sajátosságoknak és túlságosan megterheli a gyermeket. Hasított identitásról ír, mivelhogy a szelf működés nem koherens náluk: „Az egyik az önfeláldozó, már-már kórosan empatikus, mindenki rendelkezésére álló angyali rész, a másik a sértődött, kizsákmányolt, dühös, túlterhelt rész.” (John Byng-Hall 2008.)

27. kép 11 éves fiú színesceruza rajza

28. kép 15 éves lány színesceruza rajza

A 11 éves fiú rajzán (27. kép) egy teljes madárcsaládot látunk, amely éppen most repül ki a fészekből, pedig még a tojások is ott vannak. Alig bújhattak ki a fiókák és máris repülnek kifelé a szüleikkel.

Sokan vannak testvérek, a kiemeléskor az egész család szétesett, elsősorban lakhatási problémák miatt. A gyerekek egy része különböző gyermekotthoni csoportokba, illetve nevelőszülőhöz került. Az elején a testvérek nagyon reménykedtek abban, hogy hazakerülhetnek rövid időn belül. A testvérek közül e rajz alkotójában érett meg először a felismerés, hogy ennek nincs nagy távlata, ők már egy gyermekotthonban fognak felnőni, ennek hangot is adott. A családból való kiemelést – bármilyen ok miatt is – mindenképpen krízisként, adott esetben traumaként, élük meg a gyerekek, ezért terápiás értékű, hogy így áttételesen, szimbolikusan feldolgozhatta alkotásán.

A 15 éves lány rajzán (28. kép) a családban magukra maradt gyerekeket jeleníti meg a kép. A madárszülők fent egymással vannak elfoglalva, közöttük szív, lábuk alatt feszültséget sejtető vonalak. A fiókák magukra hagyottan gubbasztanak a fészekben. Sajnos ez egyben a családi modell is, amit feltehetően tovább fog majd vinni az alkotó; erre utal, hogy a madárlábakba beleírta saját és aktuális kedvese beceneveit. Ugyanakkor mindez arra is utalhat, hogy családalapításra még éretlen az alkotó.

A gyermekvédelemben ezzel a családi élethelyzettel nagyon gyakran találkozunk. Sokszor az anyának már új párja van és az előző kapcsolatból, kapcsolatokból származó gyerekek inkább nyűgöt jelentenek neki; érzelmileg leválik róluk, elhanyagolja őket, ők így előbb utóbb gyermekotthonban köthetnek ki. A „nem kellek már a szüleimnek” életérzés, sokszor alakít ki alkalmatlanság érzést, meg nem értettséget, amely eredményezheti az iskolai kudarcokat, gyakran magatartászavarokat. Többnyire értéktelennek tartják önmagukat.

Amúgy is életük gyakori velejárója a hányatottság, a szeretethiány, az érzelmi sivárság, az alacsony kulturális szint, agresszív légkör. Minden napjuk velejárója a kudarcélmények sorozata, a kisebbségi érzés. Az iskola verseny- és teljesítmény-centrikus légkörében állandó tanulmányi nehézségekkel küszködnek, mivel a traumák okozta lelki terhek miatt kisebb a teljesítőképességük a normál családban élő kortársaikhoz képest. Emiatt felnöve gyakorta hátrányban indulnak a munkaerőpiacon, mivel alacsony szakképzési szintet érnek el. Traumáik, érzelmi elhanyagoltságuk miatt sajnos önbecsülésük, önértékelésük rendkívül

alacsony szintű, amely passzívvá teszik őket, „nekik úgysem sikerül semmi, kár belefogni bármibe is” életérzés uralkodik el rajtuk. Ugyanakkor a művészetterápiás alkotómunka során megélik, hogy ők is képesek értékes dolgokat létrehozni; az alkotás öröme, az önkifejezés lehetősége, mely artikulált formába önti belső szorongásaikat, konfliktusaikat, valódi sikerélményt biztosíthat számukra, ezért terápiás értékű és önerősítő hatású.

Virággyermek születik

29. kép Páll fazekas dinasztia, Korond

30. kép 17 éves lány színesceruza rajza

Az Erdélyben, Korondon működő Páll Antal fazekas család alkotója, Róza néni azt mondta nekem írott kerámiajáról (29. kép), hogy annak mustrája a Nap asszonyát jeleníti meg, mely gyermekét szüli meg a Napnak. Ez a népművészeti kompozíció is kiválóan alkalmas a születés témájának feldolgozására, melyen azt látjuk, hogy egy anyaméhre emlékeztető alakzathoz egy „virággyermek” bújjik ki. Látható, hogy a népi kerámia szereplő derűt sugárzó alakhoz képest a 17 éves gyermekotthonban élő lány a népi kerámia motívumából kiinduló alkotásán (30. kép) megjelenő arc kevésbé derűs, inkább elgondolkozó, meglepett, ijedt.

A születés problematikáját már Freud tanítványa Otto Rank pszichoanalitikus is feldolgozta a XX. század 20-as éveiben. Pszichoanalitikus szemszögből, de széleskörűen tárgyalja, érintve a néprajz, az antropológia, a filozófia, a vallás, a művészetek, a fejlődéslélektan, pszichopatológia, pszichoterápia területeit a témában. Valójában a születést traumaként írja le, mely alapja minden későbbi szorongásnak. Vezérelvnek használja Freudnak azt a tézisé, hogy valamennyi szorongás visszavezethető a születéskor átélt eredeti szorongásra, mely szerinte a fulladás élményből származik. „[...] minden szorongás a születéskor fellépő szorongás megisméltődése, [...] a gyermeki szorongás vagy félelem valamennyi megnyilatkozása valójában a születéskor keletkezett szorongástól való részleges megszabadulás.” – mondja Otto Rank (2017:31,36.) Frigyes Júlia a magyar nyelvű kiadás fordítója előszavában ugyanakkor arra hívja fel a figyelmet Winnicottra hivatkozva: „[...] amennyiben a megszületendő magzatot nem éri olyan külső hatás, amire reagálnia kell, azaz ha „hétköznapi” esemény a megszületés, akkor az nem trauma.” Máskor „[...] esetleg valamilyen traumatizáció már a méhen belül is létrejöhet – azaz, hogy lehetséges, hogy egy magzat elutasítottságot,

fájdalmat, félelmet, rettegést, üldöztetést, veszteséget is átél.” (2017:15-17.) Gyermekotthonban élő gyermekeink, serdülőink olyan problémás családi környezetből kerülnek be, ahol a traumatizáció különböző formái gyakorta már magzati korukban megjelennek, és végig kísérik őket gyermekkorukon át. A születés témáját feldolgozó rajzaikon az elszenvedett traumáknak a kifejezőmódjai megjelennek, de pontosan nem lehet beazonosítani, hogy személyiségfejlődésük mely időszakában élték azt át.

31. kép 11 éves fiú színesceruza rajza

32. kép 14 éves fiú színesceruza rajza

A szintén a népi kerámia mustráját feldolgozó másik példán, a gyermekotthonban élő 11 éves fiú rajzán a „szülőcsatornát” eldugaszolta egy különös formával, ezért úgy tűnik, a „virágg gyermek” nem tud vagy nem akar megszületni, utalva ezzel valamilyen lelki trauma meglétére (31. kép). Szintén sokan vannak testvérek, otthon, egy fűtetlen, leromlott állapotú, sivár, kicsi másfél szobás lakásban éltek tízen. Az egyedüllétre nem igen volt lehetősége. A gyerekotthonba kerülve a tágasabb térben, már jobban el tudott különülni testvéreitől. Bár alapvetően közösségi ember, de gyakran mégis félre szokott vonulni saját kis világába.

Szintén valamilyen traumatizáltság jelenik meg a lakásotthonban élő, 14 éves fiú rajzán (32. kép). Az alkotáson a „születendő gyermek arcán” szenvedés jelenik meg, a képmező nagy részét nem töltötte ki az alkotó, a forma középre „zsugorodott” össze, nagy üres teret hozva létre maga körül. Ráadásul körbe is keretezte a lapot éles, tüskés mintákból álló szegéllyel. Ez mindenképpen erős szorongást, fenyegetettség érzését jeleníti meg. Vass Zoltán rajzvizsgálatról szóló könyvében a rajzok egészséges elemzése során, azt írja, hogy ez a rajzi jelenség, a kis méret, inadekvátságra, kisebbségi érzésre, jelentéktelenségi érzésre, bizonytalanságra, diffúz szorongásra utal. (Vass, 2006, 2013) Tihanyiné Vályi Zsuzsanna gyermekrajzok elemzéséről szóló könyvében a térhasználat kapcsán szintén azt mondja, a kis térkitöltésű rajzok erős szorongásra utalnak. (Tihanyiné, 2013)

A gyermek szülei alkoholisták, sokat szenvedett agressziójuktól, súlyos konfliktusokat, családi kríziseket élt át. Csendes, udvarias kiskamasz, erősen visszahúzódó természetű. Rajzán a nagy üresen hagyott tér a figura körül, a fűrészfogas mintázatból álló szegély jól kifejezi, a korábban átélt agresszív környezetet, amely számára érzelmileg nem tudott biztonságot nyújtani. Más rajza is arról tanúskodik, hogy visszahúzódó, csendes magatartása mögött intrapszichéjében konfliktusok dúlnak, elmondása szerint a jó és rossz erői, akik különböző helyekről szerzik be erőforrásaikat, és nem lehet tudni, hogy ki győz.

33. kép 11 éves fiú színesceruza rajza

34. kép 12 éves fiú színesceruza rajza

Epilepsziával küzdő, 11 éves fiú szintén a népművészeti formából kiinduló rajza. Az óriási fejen jól láthatóak azok a feszültséget kifejező színhatások, gesztusok, indulatos színezések, vonalvezetések, melyek testi szinten idegrendszerében időnként dolgoznak és robbannak (33. kép). Mivel gyógyszert szed, ezért epilepsziás rohamai nincsenek, néha azonban váratlan, nagyon agresszív dühkitöréseket produkál. Agresszióját tárgyakon és saját társain vezeti le, fizikai tettelegesség formájában. Amilyen hirtelen robban ki belőle az agresszió, egy idő után ugyanazzal a hirtelenséggel el is tűnik. Amúgy egy kedves érdeklődő, barátságos fiú. Vetró Ágnes (2008) által szerkesztett *Gyermek és ifjúságpszichiátria* című könyv is ír arról, hogy a gyermekkori epilepszia gyakran érzelmi és viselkedészavarral is társulhat. Emellett, az alkotónál enyhe retardációt is kimutat diagnózis.

A következő rajzon a 12 éves, fiú alkotótól megkérdeztem, hogy miért rajzolt oda egy nagy kérdőjelet (34. kép). Azt mondta, „*ugyan megszületik a gyermek, de mire? Milyen sors, milyen nehézségek várnak rá?*” Ez már egy nagyon felnőttes gondolkodás, utalva arra, hogy a gyermekek igenis felfogják és érzékelik hányattatott életüket. Az alkotó sokgyermekes családból származik, szülei sokat veszekedtek, amely tettelegességig is elfajult, a gyerekek ezeknek szemtanúi voltak; de nem csak az édesanya, hanem maguk is elszenvedői voltak a fizikai bántalmazásnak bekerülésük előtt.

Az idáig bemutatott példák, de az elkövetkezők is jól mutatják, hogy a képzőművészet-terápia a belső lelki tartalmak nonverbális, a vizualitás eszközeivel történő kifejezésmódja. Az elkészült alkotás egy összetett rendszer, egyben rendszerépítés is, mely visszahat az alkotóra, ezáltal segíti pszichéjében a rendeződési folyamatokat. Az alkotó számára maga a személyes metaforikus, szimbolikus képi megfogalmazás önmagában is gyógyító, hiszen így modellezve konfliktusait, külső és belső világát, a modell szintjén veszélytelenül kikísérletezheti, átélheti azokat, ugyanakkor a belső állapotáról probléma kívülre kerül, az alkotáson jelenik meg. Az indulatok, az érzelmek rávetülnek az általa teremtett formákra, szimbólumokra s ezáltal oldódik belső szorongása, feszültsége. A lélek megmutatkozásának ez a módja az "Én" számára valójában veszélytelenebb, mint más verbális, direktebb pszichoterápiás technikák, hiszen a vizuális metaforák, szimbólumok szintjén maradván a problémák indirekt módon vetülnek ki, nem kell azokat közvetlenül felvállalnia, akkor is hat a gyógyulási folyamatra. Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor a hazai szimbólumkutatás elismert szakemberei a *Szimbolizáció és pszichológia* könyvükben a következőket írják: „*A szimbolizáció végső soron a percepció*

során az emberben létrejövő belső szemléleti képen alapul: az ember tudatában úgy jelennek meg objektumok és cselekvések, mintha ott lennének, miközben tudni lehet, hogy valóságosan nincsenek ott.” (Kapitány, 2020:104) Tehát a konfliktus-feldolgozás folyamatában az alkotó a problémát nem közvetlenül, hanem szimbolikus modellek útján oldja meg önkéntelenül is, ami így sokkal könnyebb, mert nem kell felidéznie, újra átélnie a korábbi traumatikus emlékeket, nem kell újra szembesülnie velük; mindez tulajdonképpen egyfajta lelki öngyógyulási, rendeződési folyamat. A háttérben az is áll, hogy a fogalmi-logikai gondolkodásban a megfogalmazás, addig a szimbolikus gondolkodásban az átélés válik hangsúlyossá egymásra hatásukban. (Kapitány 2020: 19.) A pszichés problémákat nem elég megérteni, érzelmileg is át kell dolgozni a gyógyulás vagy a lelki rendeződés érdekében, ebben segít a vizuális szimbólumalkotás is.

35. kép 14 éves fiú színesceruza rajza

36. kép 13 éves lány színesceruza rajza

Visszatérve a gyerekek alkotásaihoz, két különleges szükségletű (középsúlyos mentális retardáció okán) testvérpár rajzait láthatjuk, a fiú 14 éves, a lány 13 éves (35. kép, 36. kép). Mindkettőjük rajzán jól látható, hogy elég szűk a „szülőcsatorna”, alig bírják átpréselni magukat, szinte összenyomja a fejüket. A fiú rajzán a kisbaba tekintete kicsit megszeppent, de azért mosolyog. Születéséről annyit tudunk, hogy nem szakszerű szülésből született, medencevégű fekvéssel. A fiút anyja otthon szülte és az édesapa segítette világra, mivel a mentő későn érkezett. Húga rajzán - szemben bátyjával - szinte eltorzul, gyűrődik az arckifejezés az erőlködéstől, alkotása egésze is sokkal dinamikusabb. Ő veszélyeztetett terhességből született. Egyéniségére jellemző egyfajta kényszeres erőlködés, hogy mindig központban legyen, kivívja a figyelmet, szeretetet, amelyből kicsi korában kevés jutott neki. Ezt is kifejezheti rajzán az erőlködve megszületés megjelenítése. Elhanyagoló sokgyermekes családból kerültek be, se a családi életvitelt, se a gyerekek nevelését nem tudták kézben tartani a szülők, erejüket, képességeiket meghaladta, otthon káosz és rendetlenség uralkodott. Mindkét gyermek nagyon barátságos, segítőkész, a fiú nyugodtabb, a lány temperamentumosabb személyiségű, és beszédhibával is küszködik. Mindkettőjük erős inkompetencia érzéssel gyöttrődik, állandóan biztatni kell őket, hogy képesek arra, hogy megoldják feladataikat.

Szülő asszony az üzbég hímzésen

37. kép üzbég hímzés

38. kép 19 éves utógondozott lány színesceruza rajza

Mint már írtam, mind a magyar, mind a közép-ázsiai népművészeti virágmotívumokra gyakran jellemző az antropomorf, emberszerű jelleg. Ezen az üzbég hímzésen is egy „szülő nő” stilizált alakja jelenik meg (37. kép). Középen a feje, két oldalt a feltartott kezei, alul lent, két oldalt a lábai, középen az anyaméh, benne a születendő magzattal, két oldalt a petefészkek. Úgy tűnik, hogy „megindult nála a szülés”, hiszen alul kinyílt a „születés kapuja”.

19 éves, utógondozott lány rajza (38. kép), az előző üzbég hímzést dolgozza fel (37. kép). Középen egy szív jelenik meg, amelyet anatómiai jellegű ábrázolással jelenít meg. Elmondása szerint a szívkamrába egy kisbabát rajzolt bele. A zárt burokból lévő szívet gyönyörű virágok veszik körül az anya alakjával, azonban mégis van a rajzon valami furcsa bizarrság, jelezve, hogy valami még sincs rendben. Itt viszont nem készül a gyermek megszületni, hiszen a szülőcsatornát lezárta egy levelekből álló formával.

Madarak éneke

39. kép Kőrösi Református Templom kazettája, 1834

40. kép 10 éves lány színesceruza rajza

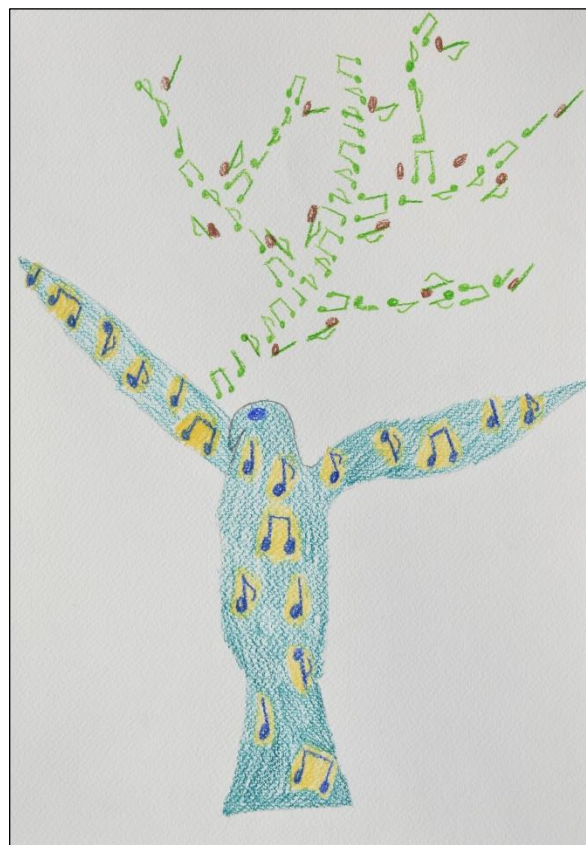
A „Madarak éneke” mennyezetkazettán a tavaszi megújulást, a „rügymozdító márciust” fejezte ki a népművész alkotó (39. kép). Középen egy, a beinduló növényi nedvkeringés hatására óriásira duzzadt rügyet láthatunk.

A madárpároknál ez egyben az udvarlás, fészekrakás, és az ehhez kapcsolódó területfoglalás időszak is. Egyedi énekhangjukkal jelölik ki territóriumukat, melyet a képen a madarak fejből, csőréből kinövő virágok is kifejeznek.

A következő rajzon a „Madarak éneke” című mennyezetkazetta feldolgozását láthatjuk (40. kép) a 10 éves családban élő alsótagozatos lány rajzán. Ő kevésbé tért el a kiinduló pontot jelentő népművészeti kompozíciótól, mégis belevitte egyéniségét, a gyermekrajzok báját, önálló alkotást teremtett. Tulajdonképpen az eredeti, régi népi műveltségben is hasonlóan készültek a népművészeti alkotások. Volt ugyan egy identitást képző, közösségi mintakincs, amiből mindenki kiindulhatott, de azt számtalan variációban készítették el, gyakran új mintákat találtak ki. Például a ruházaton megjelenő hímzések sokszor kifejezték viselőjének egyéniségét, életállapotát, helyzetét a közösségen belül. A tárgyi-népművészet egyszerre kollektív, egyszerre egyéni jellegű művészet (Platthy György 1978: 11-12, Andrásfalvy Bertalan 2004.). Az ősi gyökerű közösségi tudás nyújtotta népi mintakincs magas esztétikai színvonalú, lélekre ható, ugyanakkor egyszerű, könnyen megformálható, bárki számára megrajzolható, könnyen tovább asszociálható.

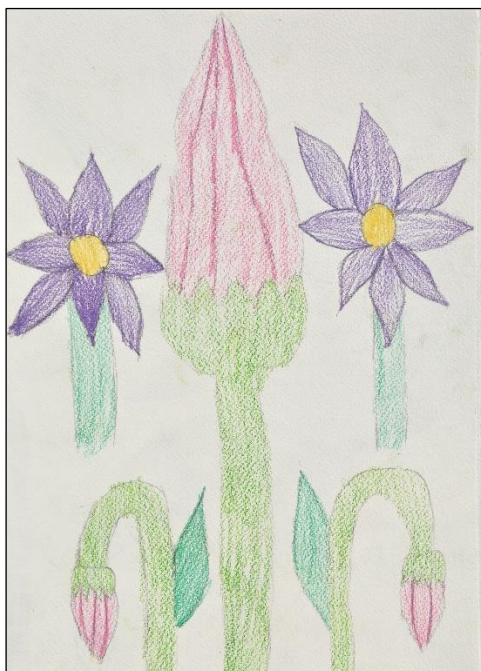
41. kép 11 éves fiú színesceruza rajza

42. kép 11 éves fiú színesceruza rajza

Ezt a rajzi sorozatot egy 11 éves, intézetben nevelkedő kisfiú készítette, szintén a „Madarak éneke” mennyezetkazettából indult ki (41. kép, 42. kép). Ő már jelentősen továbbgondolva, egy történetet is kreált a kiinduló témához, ezzel is érzékeltetve a már korábban taglalt folyamatszerűséget, amely a magyar és a közép-ázsiai népművészeti motívumkincset jellemzi. Az első képen (41. kép) az eredeti kazetta kompozíciójából kiindulva egy hangjegyekkel jelölt párbeszédet, gesztusaiban udvarlási jelenetet láthatunk a madárpár között. Az alkotó elmondása szerint, ránézésre bal oldali madár a lány, a jobb oldali a fiú madár, aki hevesen udvarol a másíknak. A hódítás sikeres lett, mivel a második képen (42. kép) az anyamadár már testében hordja tojásait hangjegyekként megjelenítve, melyek időközben szimbolikusan átalakultak, az udvarlás dallamából új életcsírák, tojások fakadtak.

Költőien megfogalmazott rajzaiban megjelenik szeretetteljes lelkülete a nagycsaládhoz való viszonyában, nyolcan vannak testvérek. A 41. képen megidézöik a meghittség az anya és az apa madár között, a 42. képen pedig kifejeződik az anyamadár testtartásában a büszkeség utódai iránt.

43. kép 11 éves fiú színesceruza rajza

44. kép 11 éves fiú színesceruza rajza

A harmadik rajzon (43. kép) elvontabb formában közelítette meg az eredeti mennyezetkazetta kompozíciót. Egyszerre mutatja be egy virág növekedési fázisát és a fészkelő madárpár figuráit, akik, kinyílt virágokká változtak. A negyedik (44. kép), a sorozat egyben utolsó rajzán, a történet lezárásaként az otthonát és családját lovagként védelmező apamadar alakja látható. A madárfészek monumentális kristályerődként jelenik meg. Azért hideg, de gyönyörű kristályformaként, mert gyermekotthonba kerülése előtt évekig egy fűtetlen lakásban nevelkedett testvéreivel. A gázórát kikapcsolta a szolgáltató, mert a szülők nem fizették a rezsiköltségeket. Azonban a kisfiú számára mégis csak ez volt az otthon, melyhez még érzelmileg kötődött.

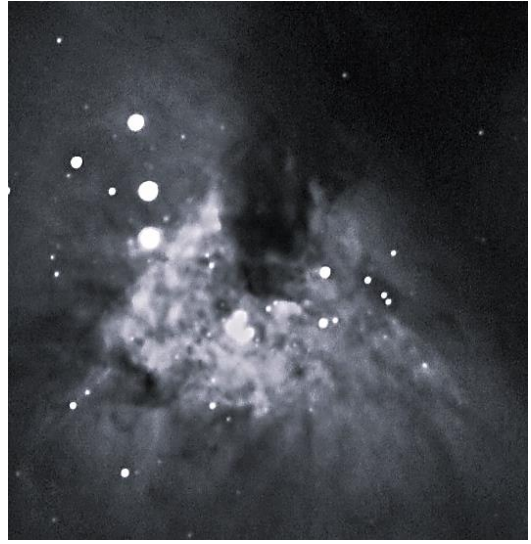
A csillagbölcső

A következő bemutatásra kerülő népművészeti módszer alkalmazás előtt mindenképpen be kell mutatnom annak kulturális háttérét. Az Ormánságban található kórosi festett templomkazetták az ifjabb Gyarmati János asztalosmester keze munkáját dicsérik. 1834-ben virágnyelven, egyedi módon festette fel a szabad szemmel látható csillagképek közé, a csak távcsővel látható égi objektumokat is. (Ilyet más mennyezetkazettás templomban még nem találtam.) Az ő nagyapja falusi prédikátor volt, vagyis lelkész és tanító egy személyben, a település értelmisége. Szükséges volt akkoriban, hogy a prédikátorok nagy műveltséggel rendelkezzenek, ezért a teológiai ismereteken kívül természettudományi, történelmi, irodalmi képzést is kaptak, sokszor külföldi egyetemeken is tanultak. Feltehetően a Gyarmatiak esetén a korabeli, természettudományos csillagászati tudás is a családi műveltséghez tartozott. Az egyik, szintén falusi prédikátor (a Búcs községbeli), Katona Mihály 1814-ben megjelentette az első magyar nyelvű csillagászati tankönyvet, „a Föld matematikai leírása, a világ alkotmányával együtt” címmel. A könyvben a természettudományos ismeretek mellett a csillagok szemlélésének lelkesége is megfogalmazódik: „*Ama' töméntelen ezer ragyogó pontokkal, a' Tsiliagokkal kirakott Ég boltozatjának figyelemmel való szemlélése, megindít és magán kívül ragad minden érzékeny szívet: [...] Megeszmérteti vele a' józan okosság keskeny határait, és a' maga semmiségét, és bétölti szívet alázatossággal és ember társai eránt való szeretettel.*” (Katona, 1814, XXIII.) A szeretetnek gyógyító, lélekrendező ereje van, ezért jelenik meg ez a szellemiség a kozmikus szimbólumokon keresztül a református templom szakrális terében. Ugyanez a megközelítés jelenik meg a mi művészetterápiás módszerünkben is.

Katona Mihály könyvében már hivatkozik a korabeli Francia Királyi Tudományos Akadémia évkönyveire melyben Messier francia csillagász 1774-ben 45 darab, 1787-ben már 103 mélyégi objektumot közöl. Az egyik ilyen, a Nagy Orion csillagköd. A csillagködöt az akkori Newton teleszkópban így látták: 46. kép, 48. kép. Részletgazdag fényképe a Hubble űrszonda felvételén a Világűrben pedig manapság így látható: 45. kép.

45. kép Orion csillagköd Hubble űrszonda felvétele⁷

46. kép Orion csillagköd Newton teleszkópban⁸

47. kép Orion csillagköd a kőrösi kazettán, 1844

48. kép Orion csillagköd rajza, 1774

Az Orion csillagköd által megihletett festett mennyezetkazetta képe mellé (47. kép) helyeztünk egy 1774-ben készült, az *Historie de L'académie Royale des Sciences* évkönyvben megjelent rajzot a mélyégi objektumról (48. kép). Jól látható mindkét képen, baloldalt, az egymás alatt, függőlegesen sorakozó három csillag, illetve az azokat jelképező három tulipán fej és a mellette, jobbra lent csoportosuló csillagok halmaza, melyek befoglaló formája egy öblös bölcsőre vagy anyaméhre hasonlít. A XX. századi tudomány bebizonyította, hogy ebben a csillagködben új csillagok jönnek létre.

A gyerekeket érdekli a kozmosz világa, a csillagászat témái. A csillagködök egy része, egyben „csillagbölcsők” is, mivel csillagok születnek bennük. Segítségével a születés problematikáját is fel lehet dolgozni olyan gyerekekkel, akiket nem vártak születésük előtt, és a későbbiekben szüleik is többnyire eltávolodtak tőlük. Így születésük traumáját nem direkt, hanem indirekt módon közelítjük meg a terápiában. A kőrösi templom mennyezetkazettái között van több példa is a kozmikus köd megjelenítésére népi virágnyelven. Ezeket is felhasználjuk. (Megjegyzem, készülésük idejében még nem tudták, hogy csillagok születnek bennük, ezért ez a mi újabbkori „folklorizálódott” értelmezésünk.) Az Orion csillagköd virágnyelven megfogalmazott népi mustrája mellé a Hubble űrteleszkóp által készült fényképet is kivetítjük az alkotóknak. Megbeszéljük velük, hogy ebben a csillagködben csillagok születnek és ennek nyomán alkossák

⁷ Forrás: <https://hubblesite.org/contents/media/images/2006/01/1826-Image.html>

Letöltés ideje: 2025. 01. 06.

⁸ Forrás: <https://bitacoradegalileo.wordpress.com/wp-content/uploads/2010/02/m421.jpg>

Letöltés ideje: 2025. 02. 18.

meg a saját, csillaggyermeket ringató bölcsőjüket. A továbbiakban az ilyen módon készült alkotásokat elemzem.

49. kép Csillagbölcső, 10 éves fiú színesceruza rajza

Először összehasonlításképpen mutatok be egy családban nevelkedő 10 éves fiú által készített gyermekrajzot, melyen nagyon szép, szimbolikus alakot ölt a születés, a csillagbölcső témája (49. kép). Az élénk színek, vibráló formák, finom részletek egyfajta galaktikus, álomszerű, idillikus hatást keltenek, ugyanakkor ott vibrál benne a kitörési szándék, a megszületés, megérkezés vágya.

50. kép Csillaglány, 10 éves lány színesceruza rajza

A 10 éves, szintén családban élő kislány rajzán saját maga arca jelenik meg a középpontban, mint „Csillaglány”, körülötte, a formák, mint „hagymahéjak”, a családi védőburok veszik körül, amely számára biztonságot idézi meg. Ezt meleg színekkel is kifejezi, megerősíti. Ebből a védett bázisból nyúlnak ki csápok határozott vonalvezetéssel a külvilág felé (50. kép).

51. kép 15 éves lány színesceruza rajza

A következő „csillagbölcső” rajzot egy 15 éves gyermekotthonban nevelkedő lány készítette (51. kép). Ez a kép már mennyiben más, mint a családban élő gyermekek alkotása. Rajzán formát nyert a kifejezésben, hányatott élete, széthullott családja, melyből kiemelték, amely egy más élethelyzetet teremtett számára. Egyfajta kozmikus magány, mint személyes trauma jelenik meg alkotásán, hiszen szinte a semmiben sodródik a csillagbölcső, melynek mélyén egy magára maradt csillaggyermek áll. A kép kompozíciója is – ránézésre – erőteljesen jobb oldalra csúszik, a baloldalt teljesen üresen hagyja az alkotó. A lendületes vonalak dinamikája is azt az érzést váltja ki, hogy a forma mozgásban van, száll kifelé a rajzlapból előre, az írásunk irányával megegyezően. Mindkét rajzi megoldás jól kifejezi a sodródás állapotát. A magányosság érzetet még fokozza, hogy miközben a csillagbölcső színesen van kidolgozva, benne a becsukott szemű csillaggyermeket szürkére, szintelenül rajzolta meg, jelentéktelenségét kifejezve.

A rajza kapcsán az alkotó, a munka elkészülte után évekkkel, már felnőve, visszatekintve a következőket fűzte hozzá: „Sokszor voltam magányos, mivel egy családban élő gyereknek, figyelemből, szeretetből és minden másból is több jut. Egy intézetben vagy egy nevelőszülőnél élőknek a helyzete teljesen más, mert az intézetben nem is jut annyi figyelem se szeretet, a nevelőszülőknél még megkapják a gyerekek, de ott viszont, ha saját gyerek is van, más a helyzet. Nem úgy sikerül a nevelt gyerekeket nevelni, mint a sajátot.” Két és fél éves korában került el otthonról, hányatott élete során egy csomó nevelőszülőnél megfordult, mire bekerült a gyerekotthonba, 14 évesen. „Amikor nevelőszülőhöz kerültem, eleinte nagyon figyeltek rám, amikor oda kerültem, utána meg nem nagyon foglalkoztak velem. Vérszerinti szüleim, emlékezetem szerint 7-8 éves koromban léphettek be az életembe, jártam kapcsolattartásra, ahol találkoztam velük. Anyuval soha nem jöttem ki jól, nem is annyira ragaszkodó, mint apám. Apu már kiskorom óta oda volt értem. Szüleim külön élnek. Akkortól éreztem nagyon magányosnak magamat, amikor bekerültem az intézetbe. Akkoriban készülhetett ez az a rajz is. Onnan nehezen tartottam a kapcsolatot apuval és anyámmal is, mivel, hogy a nevelőszülőnél megtehettem azt, hogy felhívom őket, az ő telefonjukról, viszont az intézetben szabályok voltak, meg vannak is a mai napig. Egy időben elkezdtem szökni, mert nem szerettem ott lenni, anyuhoz meg apuhoz akartam menni, legtöbbit ott voltam, ott már nem éreztem magamat magányosnak. Sajnos a szüleim nem tudtak kivenni, mert anyu beteg, apu meg éjjel-nappal dolgozik. Közben volt egy-két barátom is, velük szöktem a haverokhoz. Most nem érzem magamat magányosnak, mert van egy kislányom. Amikor a gyermekotthonban voltam a magányérzet abban nyilvánult meg, hogy nem voltak annyian mellettem, nem volt mindig, akivel beszélgessek vagy hülyéskedjek. Sok gyermek van, a nevelők kevésbé érnek rá, hogy a gyerekekkel egyénileg foglalkozzanak, meghallgassák a bajaikat. Amikor egy másik gyermekotthonban voltam, több figyelmet kaptam, mert kevesen voltunk, sok volt ott a szökött gyerek és a nevelőknek több idejük volt ránk, akik bennmaradtunk.”

Pszichológusai szerint, mindig is sok törődésben, figyelemben volt része gyermekotthoni éve alatt, azonban ennek ellenére a mai napig is magányosnak tartják. Ezt tapasztalataim is megerősítik. Egyéniségében, kommunikációjában mindig jelen volt az, hogy igyekszik azt mondani, amit úgy gondol, hogy elvárnak tőle, elsősorban jó társasági emberképet mutat magáról. Egyfajta "hamis szelf", "idegen szelf" jelenségével állunk szemben. Daniel N. Stern ezt a jelenséget a következőképpen írja le: „A "hamis én" és a "valódi én" kialakulásában az ember magáról alkotott személyes élménye hasad szét két típusra. Bizonyos szelf-élmények azért választódnak ki és erősödnek meg, mert valaki más igényeinek és kívánságaiknak tesznek eleget (a hamis szelf), tekintet nélkül arra a tényre, hogy igencsak eltérhetnek azokról a szelf-élményektől, amiket inkább az ember "belső tervrajza" szab meg (az igazi szelf).” Intelligens, nem visszahúzó, hanem látszólag társasági ember, azonban kötődései nem elsősorban érzelmi alapúak, hanem inkább racionálisak, megfontolás áll mögötte. Mindez korai kezdetű kötődési zavarra utal, amit csak felerősített a gyermekvédelmen belüli gyakori nevelőszülő, illetve gondozási hely váltás élete során. Rajzán jól látható, hogy ott viszont, a nonverbális kommunikáció a "belső tervrajzot", a valódi szelf állapotot mutatja az explicit mentalizáció során, vagyis a magányosságot. Simon Mária (2017) neves pszichiáter „Elmondani az elmondhatatlant...” című tanulmányában részletesen kifejti, hogy a személyiségzavarban szenvedő páciensek a művészeti terápia során az alkotásban jobban ki tudják fejezni érzelmeiket, mint verbálisan.

Serdülőkori több hónapos, féléves szökései alatt létrejött kapcsolataiban sodródott, többnyire jól kihasználták, amely elöl ismeretlen apától származó gyermek vállalásába menekült, így próbálva oldani belső magányát. Korai gyermekvállalási motivációként gyakran mondják a lányok „végre valaki tartozzon hozzám”. Jelenleg anyaotthonban él, intenzív pszichológusi támogatást kap, vérszerinti szüleivel rendszeres a kapcsolata.

52. kép 9 éves fiú színesceruza rajza

A következő 9 éves kisfiú rajzán szintén ez a magára maradottság idéződik meg (52. kép). A kompozíciós elrendezés is hasonló, mint az előző rajzon, a kép bal oldalát szintén üresen hagyta, illetve a csillaggyermek sem középen, hanem jobbszélen látható. A csillagbölcső és benne a csillaggyermek egyedül van a nagy Űrben, de a csillagbölcsőn belül sok kis csillag veszi körül és sok-sok életet gerjesztő spirál, melyek mégis mozgalmassá teszik a képet; még sem annyira magányos, kompenzációként egy kis világot teremt maga köré.

53. kép 15 éves lány színesceruza rajza

A 15 éves, lakásotthonban élő kamaszlány rajzán is ez a kozmikus magányosság, a „nagy semmiben” való lebegés jelenik meg (53. kép). Csillagszemek vannak ugyan, de egyedül üldögél a csillagbölcső egyik ágán. A képen a sodródás érzetét a háttérben megjelenő lendületes vonalak struktúrája is felerősíti. A gyermek lakásotthonba kerülésének háttérében a szülők veszekedése, válási folyamata, ellenségeskedése áll, mely konfliktusba bevonják gyermekeiket is, erősen megterhelve őket érzelmileg. Az alkotó magányosság érzetének érthetőek az okai, a szülők csak a saját érzelmi igényeikre figyelnek, azt akarják egymással szemben érvényesíteni, gyermeküket figyelmen kívül hagyva.

54. kép 12 éves fiú színesceruza rajza

A 12 éves, különleges szükségletű fiú rajzán pedig azt látjuk, hogy a gyönyörű szépen virágzó, fénylő csillagbölcsőből „kiesett” a gyermek a földre, kikerült a család védelmező karjai közül (54. kép).

55. kép 12 éves lány színesceruza rajza

Ezen egy gyermekotthonban élő, 12 éves lány rajzán, a csillagbölcső mélyén egy bepólyált Csillaggyermeket látunk, virágokkal gazdagon körülveve, (55. kép). Ugyanakkor a csillagbölcsőt, a lendületes vonalvezetés érzeteként, a szél fújja, sodorja valahová, egy üres, kietlen tájon, kifejezve ezzel gyermekkora hányódásait.

Alkotója nagycsaládból származik, sokan vannak testvérek. Ő a legidősebb, de nem a többi testvére között élt, hanem őt külön, egyedül nevelték a nagyszülők. A „családi fészekből” való kirekesztettség tükröződik alkotásán.

Sodródás, magányosság, magára maradottság, igazán nem tartozni sehova életérzés tükröződik ezeken a bemutatott rajzokon, mindennek a háttérben elsősorban érzelmi bántalmazás áll. Az érzelmi bántalmazás típusait jól definiálja James Garbarino amerikai kutató. Tőle idéznék néhány olyan típust, amelyek jellemzőek gyermekotthonban, lakásotthonban élő gyermekeinkre, akik ezeket vérszerinti vagy nevelőszülői családjaikban szenvedték el:

„**Mellőzés:** Amikor a szülő pszichológiailag elérhetetlen a gyermek számára. Az ilyen szülők megvonják a gyermeküktől az elengedhetetlenül szükséges ösztönzést és odafigyelést, s ezzel megakadályozzák a gyermek érzelmi és intellektuális fejlődését. A gyermeknek partnerre van szüksége ahhoz, hogy normálisan tudjon felnőni.

Megvesztegetés: Ebben az esetben a gyermeket társadalmilag el nem fogadott viselkedési formára tanítja a szülő. Szándékosan deviáns viselkedésre ösztönzi a gyermeket (pl.: agresszió, a bűnözés, avagy a korai szexualitás jutalmazásával), s ezzel tévútra terelik. A szülő magatartása arra irányul, hogy a gyermek ne feleljen meg a normális társadalmi kapcsolatok (az iskola, a közösség, a kortársi csoportok) elvárásainak.

Megfélemlítés: A szóbeli bántalmazás, a félelemmel teli légkör kialakítása a gyermek fenyegetése mind ebbe a kategóriába tartoznak. Ugyancsak a megfélemlítés eszköze, amikor a szülő tönkreteszi gyermeke kedvenc tárgyait, játékait, megtámadja a gyermek által kedvelt személyeket vagy állatokat. A szülő mindezzel arra tanítja a gyermeket, hogy a világ kegyetlen és kiszámíthatatlan.” (Garbarino, 1997: 99-100, 105) Szintén ide tartozik, és itt hívom fel a figyelmet arra a gyerekeinket érő gyakori szituációra, amikor más családtag, sokszor az édesanyja bántalmazása előtte történik. Ennek átélése nagyon megviseli, nagyon összezavarja őket. Az ilyen élmények állandó ismétlődése (például hétvégi kapcsolattartások alkalmával) rajzaikon is megjelenik.

Megfigyeléseim szerint, ez a kisebbeknél szétesett rajzi struktúrában, kompozícióban, a nagyobbaknál agresszív figurák rajzolásában jelentkeznek.

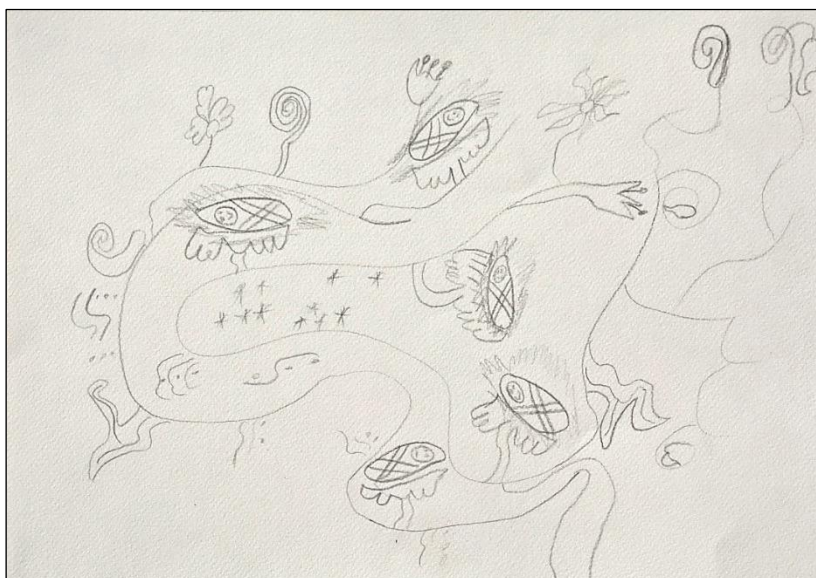
Garbarino tanulmányában felhívja a figyelmet a következőkre: „Az érzelmi bántalmazásnak azért van annyira rosszindulatú hatása a személyiségfejlődésre, mert az elutasítás, a semmibe vétel, a tartós megfélemlítés, az izoláció és a kompenzáció mind aláássák az egyén kompetenciáját.” (Garbarino, 1997: 99-100, 105) A kompetencia sok mindenben megnyilvánulhat, és szükséges ahhoz, hogy az élet során sikeresek legyünk. A kompetenciáink fejlődése az énefejlődést segítik elő.

Mint már korábban vázoltam tanulmányomban, sajnos a terápia során alkotó gyermekek önbecsülése, önértékelése rendkívül alacsony szintű, mely passzívvá teszük őket. Úgy érzik és gondolják, hogy próbálkozásaik automatikusan kudarcra vannak ítélve, így sok esetben inkább meg sem kísérik azokat. Itt érdemes a pozitív pszichológia egyik meghatározó alakja Martin Seligman a 60-as években felfedezett a *tanult tehetetlenség* fogalmát is felvetni, amit a kutató a XXI. század hajnalára jelentősen kibővített a társadalmi jelenségek szintjére, a gyermeknevelés általános kérdéseire. A tanult tehetetlenségre nem csak egyfajta pesszimista életszemlélet jellemző, hanem az is, hogy az egyén *próbálkozás nélkül* feladja a cselekvést számára kiszámíthatatlan helyzetben. Ez az alapvető hozzáállás jellemző a gyermekekre is, akikkel foglalkozom. Seligman arra hívja fel a figyelmet, hogy az önbecsülésből fakadó *jó érzés* nem elég, szükséges a *jó működés* is, akár frusztráció árán. A jó működés pedig erőfeszítések nélkül sokszor nem lehetséges, erőfeszítés szükséges a cselekvőképességek fejlesztése terén. Ugyanakkor a művészetterápiás alkotómunka során megélhetik, hogy ők is képesek értékes dolgokat létrehozni és ez fejleszt bennük egyfajta pozitívabb életszemléletet. Ez csökkenti traumáikból adódó önértékelési zavarukat, értéktelenség érzetüket és egy olyan alapképességet fejleszt bennük, hogy elhiszik, ők is képesek rajzolni, alkotni, értékes dolgokat létrehozni, amely később életük bármely területén kamatozhat, átsegítheti őket sok nehézségen, aktivizálhatja őket egy sikeresebb életcél elérése felé. Ez lehetne egyben a művészetterápia egyik küldetése.

56. kép 16 éves lány színesceruza rajza

Ezt a rajzot egy spontán vetélésen átesett 16 éves lány készítette, akit a történetek nagyon megviseltek (56. kép). A csillagbölcső témájának feldolgozása kapcsán ő is személyes traumájához nyúlt vissza. Az anyaméhet jelképező virágkehely színei fagyosak, a közepen lévő kis embrió fekete köldökzsinórral kapcsolódik hozzá, ez már magában foglalja a halál motívumát, amit a szemek fekete üressége is hangsúlyoz.

57. kép 9 éves fiú színesceruza rajza

A 57. képet rajzoló 9 éves kisfiú parentifikált gyermek, óvodás korú öccseit neki kellett gondozni, nevelni még otthon, amikor családban élt. Amikor mind az öt testvér bekerült a gyermekotthonba, úgy érezte, ezt továbbra is elvárják tőle, bár számára ez nagyon megterhelő volt. Apránként sikerült őt felszabadítani ettől a nem gyermeknek való felelősségérettől. A képen azt látjuk, hogy egy szülőcsatornán keresztül csak úgy jönnek, potyognak ki a bepólyált babák. A sok gyerekből időnként elege lett, ilyenkor kereste az egyedüllétet, sokszor saját belső világába merült. A sok születendő gyermek a rajzán egyfajta sajátos kompenzációként jelenik meg.

58. kép 13 éves lány színesceruza rajza

A 13 éves lány, egy gyönyörű csillagbölcsőt rajzolt, amelyben a csillaggyermek helyét üresen hagyta (58. kép). Kérdeztem, hogy miért nem rajzolta bele a csillaggyermeket, azt felelte nem tudja, nem képes rá. Önmaga láthatatlanná válik rajzán, mintha nem is létezne. Ő koraszülöttként jött a világra, túl korán került ki az anyaméhből. Háttére: Lakásotthonba kerülésének oka a vérszerinti család lakhatási problémáiból fakadó hányódása, a gyermekek fizikai elhanyagolása, illetve az egyik szülő agresszivitása, devianciája. A serdülő lányt kisebb testi hibája miatt sokat csúfolják társai az iskolában, amely fokozza kisebbség érzetét.

59. kép 13 éves fiú színesceruza rajza

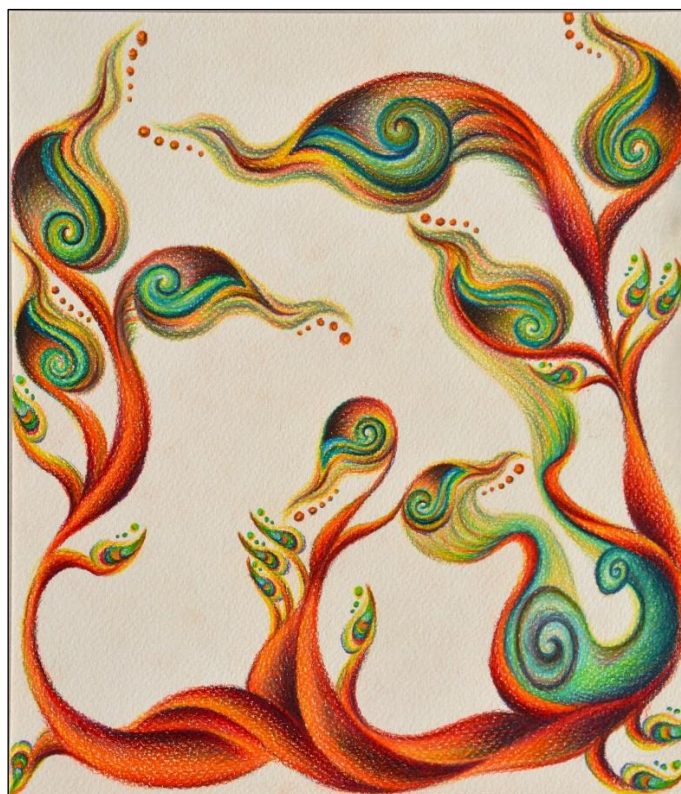
Ezen a rajzon közepsúlyos, értelmi fogyatékkal élő kiskamasz csillagbölcső rajzát látjuk (59. kép). Rajzi megfogalmazása, az óvodás korú gyermekeknek felel meg. Ez intellektuális fejlődésben való elmaradása miatt van így. Ugyanakkor nagyon vidáman ugrál a csillagbölcsőben. Ennek az is oka lehet, hogy lassúbb fejlődése miatt megmaradt az „óvodás kori lelkülete”, még nem nagyon fogja föl sorsa nehézségeit, problémáit. Felnőve, életvezetésében is megmaradt lebegő, sodródó beállítottsága.

Ezekben a különleges szükségletű gyerekekben óriási vitalitás, élni akarás él. Ugyanakkor elgondolkodtató, amit a születésről mondtak, vagyis, hogy mely szavak, kifejezések jutnak eszükbe először erről a témáról: „Megtartjuk. Megtartjuk és felneveljük. Megtartjuk a születésnapját. Ringatjuk. Szeretgetjük” Legelső helyen említették a felsorolásból azt, hogy „szüleik úgy döntöttek”, megtartják őket és nem lettek abortusz áldozatai. Úgy tűnik, azt már érzékelik a világból az ő szociokulturális közegükben is, hogy nem természetes az, hogy egy születendő gyermeket a szülők nagy boldogan várnak, hanem egyfajta kegy részükről vagy kényszer, ha „megengedik”, hogy világra jöhessenek.

60. kép 10 éves Pór Anna színesceruza rajza

A két, most következő képet ugyanaz a lány rajzolta, aki viszont egy átlagos családban él. Az első mely a csillagbölcső témájához készült 10 éves korában (60. kép), a második rajza 18 évvel később született, (61. kép). Érdekes megfigyelni a két rajz közötti különbséget ennyi év eltelte után. A gyermekkori kép sugároz egyfajta biztonságos, idealizált állapotot, ahogy a születendő csillaggyermeket körülöleli a virágkehely, melyben egy kis hercegnőként jelenik meg.

61. kép 28 éves Pór Anna színesceruza rajza

A felnőttkori változat (61. kép) már kissé más jelleget mutat, pedig szintén ugyanaz a kórósi mennyezetkazetta csillagbölcsője ihlette, hangulatában viszont kevésbé idillikus. Az alkotó elmondása szerint, összegezni próbálta az elmúlt évek élet- és érzelmi tapasztalataiból származó új felismeréseket és azok lelki hatásait saját születésével kapcsolatban. Mindkét esetben természetesen tört fel ez a szimbólum az alkotó belső világából, eredendő kifejezésmódként. Fontos jelentéssel bír számára; életerőt, életigenlést, egyfajta teremtő erőt testesít meg, nemcsak gyermekkori rajzán, hanem felnőtt korában is.

A csodafiú szarvas

A karácsonyi népi ünnepkörhöz egy mitikus csodaállat is kapcsolódik, a csodafiúszarvas, aki regösénekeinkben az Atyaistentől, a vadászó Szent István királyhoz és hozzánk jövő követ, aki a Világegyetem fényét hozza el, a vas-vármegeyi, dozmati regösénekekben, részlet:

*Noha kimennél uram, Szent István király
vadászni, madarászni,
De ha nem találnál sem vadat, sem madarat,
Hanem csak találtál Csodafiúszarvast,
Hej, regülejtem, regülejtem!*

*„Ne siess, ne siess, uram, Szent István király,
Az én halálomra.
Én sem vagyok vadlövő vadad,
Hanem én is vagyok az Atya Istentől
Hozzád követ.
Hej, regülejtem, regülejtem!*

*Homlokomon vagyon fölkelő fényes nap,
Oldalamon vagyon árdeli szép hold,
Jobb vesémen vannak az égi csillagok.
Hej regülejtem, regülejtem!*

*Szarvam vagyon, ezer vagyon,
Szarvam hegyin vannak százezer égő szövétnek,
Gyújtatlan gyulladnak, oltatlan alusznak.”
Hej, regülejtem, regülejtem!*

(szövétnek: fáklya)

62. kép szkíta arany csodaszarvas, Kr.e.VI.sz Zöldhalompuszta⁹

63. kép Páll fazekas dinasztia, Korond

Erre a történelmi korokon és évezredes kultúrákon átívelő kozmikus szimbólumra látunk példát a 2700 éves szkíta arany csodaszarvasoknál (62. 64. kép) is, melynek agancsa nem ágas-bogas, hanem lángnyelvekből épül fel. A korondi népi kerámia a csodaszarvasán (63. kép) is hasonlót látunk, melynek agancsa szintén lángokból áll. Mindegyik kép mintául, kiindulásul szolgál az alkotóinknak (65. kép.)

64. kép Szkíta aranyszarvas, pajzsdísz Kr. e. VII. sz. Oroszország¹⁰

65. kép 28 éves Pór Anna, színesceruza

Mi tehát a közös a magyar regösénekekben és a szkíta arany csodaszarvasokban? Hát az agancsukban van a közös, mindkettőnek lángnyelvekből épül fel, mely a kozmikus teremtő fényt idézi meg. A szkíták főként a menny tüzét tisztelték, így kerültek a lángnyelvek az aranyszarvas agancsára.

⁹ Látható a Magyar Nemzeti Múzeum, állandó régészeti kiállítás bronzkori termében, Budapest. Szkíta aranyszarvas pajzsdísz Kr.e.VI.sz. Lelőhelye: Mezőkeresztes-Zöldhalompuszta Borsod-Abaúj-Zemplén megye, (MNMKK MNM NRI RT OS ltsz: 1.1929.1.1-2. Fotó: Jaksity Iván)

¹⁰ Állami Ermitázs Múzeum, Szentpétervár. Leltári száma: 2498-1 Lelőhely: Dél-Oroszország Kubán-vidék, Kosztromszkaja, 1. kurgán. Forrás: <https://pano.hermitagemuseum.org/3d/html/pwoaen/goldenroom/#node1> Letöltés ideje: 2025. 07. 14.

A magyar néphagyományban pedig százezer égő szövetnek, vagyis fáklya a százezer égi csillagot jelenti, hiszen csak az éjszakai égbolton *gyújtatlan* gyulladnak fel, virradatkor *oltatlan* alusznak el a csillagok, mondja a népünk találós kérdése. A kozmoszból jövő teremtő fény földre érkezésén túl, a keresztények Szentháromságát is megidézi a regösének, mivel nem csodaszarvasról, hanem Csodafiúszarvasról van szó, aki az Atyaistentől jön hozzánk, ezért egyértelműen a Fiúistent, Jézus Krisztust jeleníti meg, aki a tüzes Szentlelket is közénk hozza, a feje tetején megjelenő lángnyelvekkel idézve meg. Így a lobogó égi tüzet hozó szkíta csodaszarvas krisztusi tartalommal szentelődik meg. A természeti kép és a földre jövő krisztusi szimbólum nem idegen az evangéliumoktól sem, hiszen János evangéliuma (1.1-18.) így kezdődik: „*Kezdetben volt az Ige, az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige, ő volt kezdetben Istennél. Minden általa lett, Nélküle semmi sem lett, ami lett. Benne az élet volt, s az élet volt az emberek világossága. A világosság világít a sötétségben, de a sötétség nem fogta fel. [...] Az Ige volt az igazi világosság, amely minden embert megvilágosít. A világba jött, a világban volt, általa lett a világ, mégsem ismerte föl a világ. A tulajdonába jött, de övéi nem fogadták be. Ám akik befogadták, azoknak hatalmat adott, hogy Isten gyermekei legyenek. [...] S az Ige testté lett, és közöttünk élt. Láttuk dicsőségét, az Atya Egyszülöttének dicsőségét, akit kegyelem és igazság tölt be. [...] Istent nem látta soha senki, az Egyszülött Isten nyilatkoztatta ki, aki az Atya ölén van.*” Eljött a közénk született Megváltó ideje, akit a Szentírás a világ világosságának nevez, aki megvilágosítja az embereket. Nagyon szép példa a kozmikus üdvtörténetre. Egyszerre jelenik meg az anyagi természetben a teremtő Isten éltető fénye és a társadalomban emberi lelkeket megváltó krisztusi fény eljövetele. Hozzá kell még tenni az időszakot jellemző természeti jelenséget is. A deres-daras december a havazás beköszöntének ideje, az év leghosszabb éjszakáinak időszaka. Nagyon érdekesen függ össze a havazás, mint deres-darasság és az éjszaka fénye, a csillagfény, az égbolt deres-darassága. Ebben az időszakban élhetjük meg legjobban az éjszaka fényét, a csillagfényt. A frissen lehullott hó ugyanis visszaveri a kozmoszból hozzánk érkező éjszakai fényeket. Még ha nem is süt a Hold, ilyenkor olyan világos van éjszaka, hogy a csillagfénynél olvasni lehet, látszanak a távoli hegyek, környező házak, fák, erdők. Az éjszaka csillagfénye varázslatos hangulatot áraszt. A hideg miatt a levegő páratartalma kisebb ezért jobban ragyognak a csillagok is. A Tejút halványabb felének apró csillaggazdagságát is ilyenkor jobban lehet látni. A tejút is megjelenik a regösénkünkben, hiszen így kezdődik: „*Ahol keletkezik egy ékes nagy út, Amellett keletkezik egy halastó-állás, [...] Az is felfogá az apró sásocskát, Arra is rászokik csodafiú-szarvas,*” Nem véletlen, hogy a Tejút mellett található a Szarvasnyomdok csillagkép, mely magyar népi csillagnév. A tejúton szarvast üldöző vadász alakja, már az obi ugoroknál is megjelenik. (Bartha, 2024.)

66. kép Csodafiúszarvas, 18 éves lány utógondozott rajza

67. kép Csodafiúszarvas, 7 éves lány rajza

68. kép Csodafiúszarvas, 7 éves lány rajza

67-68. képek elsőosztályos kisgyermek, gyönyörűséges, mindent fénnel átható Csodafiúszarvas rajzai. Látható, hogy a szkíta arany csodaszarvas és a magyar regösének Csodafiúszarvas gondolatiságát megértették, a természeti időszak csodáját átérezték és mindezt egyéni képi kifejezőeszközeikkel továbbgondolták a gyerekek és a felnőttek is (65-66. képek).

A művészetterápiás foglalkozások végén, amikor elkészült az alkotás, megkérdezem az alkotóktól, szerintük, milyen érzelmek jelennek meg a rajzukon, és ezt az hogyan formálták meg képi eszközökkel. Elsősorban az alkotó véleményét kérem, de a többi gyermek, serdülő is gyakran hozzászól. Az érzelmek

felismerésének gyakorlásával a mentalizációs képesség fejleszthető, és erre a művészetterápia nagyszerű lehetőséget ad. Az érzelem-felismerés és ebből fakadóan a mentalizáció fejlesztése különösen fontos számukra, mivel kiskorukban az elégtelen vagy félrehangolt szülői érzelmtükrözés miatt az érzelmek felismerése, kontrollálása is nehéz nekik, ami állandó érzelmszabályozási, viselkedési problémákhoz vezet. (Fonagy 2011, 2020).

Záró gondolatok:

Mint, ahogy az előzőekben bemutatott példákból is láthattuk, a művészetterápiás foglalkozásokon részt vevő gyerekek, fiatalok és felnőttek a népi motívumokat nem lemásolják, hanem azokat belülről átélve, értelmezve, továbbgondolva, tovább asszociálva teremtik meg saját szimbolikus képi világukat, szabad feldolgozóként. A népművészet sajátos formavilága, vizuális nyelvi gondolkozásmódja alkalmas kiindulópont a belső látás, az önkifejezés előhívására. 35 év távlatában az a szakmai tapasztalatom – amit más szakemberek is megerősítenek –, hogy a rajzi kreativitás, a fantázia jelentősen csökkent mostani világunkban a serdülőknél, fiataloknál. Nehezen tudnak elképzelni valamit, nehezen tudnak „csak úgy fejből” rajzolni, spontán rajz egyre nehezebben kivitelezhető számukra. Ezt a mai online tér hatásának tudom be. Az Internet készen kínálja a vizualitást, rendszertelenül zúdítva rá a nagy mennyiségű képi információt a fiatalokra. Ha bármilyen rajzolás felmerül, rögtön az okostelefonjukhoz nyúlnak giccses, ízléstelen sablonokat keresve, hogy aztán a talált mintákat dilettánsan másolgassák, mert továbbalkotni nem igen tudják. Ugyanakkor a digitális forradalom, a személyiséget átformáló online világ ellenére, az ősi hagyományokra épülő a népművészeti formák még mindig jó, értékes mintát nyújtanak kiindulópontként, projekciós felületként a képzelet felszabadításához, az önkifejezés elindításához. A magas esztétikai színvonalú népművészeti minták azért is különösen alkalmasak erre a célra, mivel költőiek, sajátosan strukturáltak és végtelen számú variációs lehetőséget hordoznak magukban, mely önkéntelenül is segíti az asszociációs folyamatokat. A népművészeti formavilágot nem intellektuális művészek, hanem egyszerű emberek hozták létre, ezért hat könnyen a mai gyermekekre, serdülőkre, fiatalokra és még az alsó néprétegekből származó gyerekekre is. A régi népművészeti formák világa, a régiségben született bölcsesség új személyes, egyedi példákra talált az azt megihlető kortárs gyermek és felnőtt népi-képzőművészeti alkotásokban. Már a régiségben is, az eredeti népi műveltségben volt ugyan egy identitást képző, közösségi mintakincs, amiből mindenki kiindulhatott, de azt számtalan variációban készítették el a népművészeti alkotások létrehozása során, bizonyos szabályok betartásával.

Az égi és a földi természeti jelenségek metaforikus összekapcsolása – a felhasznált népművészeti példákon keresztül – személyes metaforává, költői képirássá vált a bemutatott alkotásokban. Megjegyzem a professzionális képzőművészet számára sem idegen a népművészeti motívumok metaforikus átírása, például Korniss Dezső művészetében, aki a szürhímzések motívumaiból indul ki; vagy Bak Imre konstruktív festészete, aki a népművészet jelrendszerében kifejezésre jutó gondolatra fókuszál. (Bánszky Pál, 1982: 20-22) A szerves műveltség mély költői képirássáról beszélünk Földi Péter és Makoldi Sándor festészetében.

Bánszky Pál népművészeti képi gondolkozásunk egy érdekes sajátosságára is felhívja a figyelmet: „A másik kompozíciós alapelv, amely a népművészet tekintetében ugyancsak fontos, a mellérendelés elvének az érvényesítése. A XIX. században éppen hogy magunk mögött hagytuk a barokk történelmi stílusát, ahol az alá- és fölérendelés, az egyik dolognak a másik dolog fölé emelése érvényesült. Ezzel szemben a népművészetben egyforma hangsúlyt kapott a természet, az állat és az ember” (Bánszky, 2004:8) Valahol mi is természeti lények vagyunk, ezért a mai generációknak újból közelebb kellene kerülnie a természethez. A régi korok műveltsége mintát nyújt a természet örökösen megújuló folyamatainak feldolgozására és az emberélet fordulóinak antropomorf-szimbolikus-metaforikus megjelenítésére, átélésére legalább a művészet eszközeivel. Ezeken a területeken igazán magas rendű szellemi értékeket hozott létre a magyar népművészet, a népi-iparművészet és a népi-képzőművészet, melyek egyben mintát adhatnak a mai felnövő generációknak nemzeti identitásunk megőrzése terén is. Megjegyzem, hogy a jövő nemzedékeinek nemzettudatát éppen az érzelmi nevelésen keresztül lehetne a legjobban fejleszteni, melynek kiváló eszköze lehetne a művészet.

A bemutatott példák között családban élő gyerekek rajzai is voltak, vagyis módszeremet nem csak a gyermekvédelemben művészetterápiás módszerként alkalmaztam, hanem egy egyházi általános iskolában, rajzórán is művészettel nevelés céljából, nagyon sikeresen. Ezért szeretettel ajánlom további kipróbálásra pedagógus társaimnak is. Sajnos a népművészet alkotó módú továbbgondolása teljesen kiveszőben van közoktatási gyakorlatunkból, pedig társadalmunk önmegújító képességének fontos tényezője lehetne!

Ajánlott és felhasznált irodalom:

- Andrásfalvy Bertalan: Hagyomány és jövő. Antológia Kiadó Lakitelek, 2004. Hivatkozás: 111. oldal
- Antalfai Márta: Alkotás és kibontakozás, A Katarzisz Komplex Művészetterápia elmélete és gyakorlata. Lélekben Otthon Közhasznú Alapítvány, Bp. 2016.
- A honfoglaló magyarság Kiállítási katalógus, Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 1996. Hivatkozás: 93 oldal
- C.G. Jung: Bevezetés a tudattalan pszichológiába, Európa Könyvkiadó Bp. 1990.
- Csak tiszta forrásból, Hagyomány és absztrakció Korniss Dezső művészetében. Kiállítási katalógus a Magyar Nemzeti Galéria kiadványai, 2018/7.
- Bagdy Emöke: Álmodok, szimbólumok, terápiák, Kuleslyuk Kiadó, 2013. Hivatkozás: 183-186. oldal
- Bánszky Pál: Bak. (Bánszky Pál írása Bak Imréről), Képzőművészeti Kiadó, Budapest 1982. 20-22 oldal
- Bánszky Pál: Ifjabb Kapoli Antal rajzai, Duna-Tisza Közi Népművészeti Egyesület, Kecskemét 2004. 6-9 old.
- Bartha Lajos: A magyar nép csillag-hagyománya, Geobook Hungary Kiadó, Szentendre 2024.
- Biblia, Szent István Társulat Bp.
- Fáy Aladár: A magyarság díszítő ösztöne, (első kiadás: 1941), Püski Kiadó, 1994
- Fonagy Péter, Jon G. Allen, Anthony W. Bateman: Mentalizáció a klinikai gyakorlatban, Oriold és Társai Kiadó, Budapest 2011.
- Fonagy Péter, Anthony W. Bateman: A mentalizáció alapú terápia kézikönyve, Oriold és Társai Kiadó, Budapest 2020.
- Gazda Klára Közösségi tárgykultúra – művészeti hagyomány. Néprajzi Egyetemi Jegyzetek 4., Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár 2008
- Gerő Zsuzsa: A gyermekrajzok esztétikuma Akadémia Kiadó Bp. 1974.
- Gyimóthy Gábor: Rajz és lélek / Alkotás és terápia, Bepillantás a művészetterápia világába, Animula Bp. 2017
- Gróh István: Magyar stílusú rajzminták, szerzői kiadás 1904. Bp. Hivatkozás: 3. oldal
- Hoppál Mihály: Tulipán és szív - Szerelmi jelképek a magyar népművészetben. Csokonai, Debrecen, 1990.
- Histoire de l'Académie Royale des sciences, De L'imprimerie Royale. Párizs 1774.
- Ian Ridpath: Bolygók és csillagok - Határozó kézikönyvek, Panemex Kiadó, 1999.
- Illés Károlyné, Békés megye hímnövevénye Kiadja: Békés Megyei Népművészeti Egyesület, 2021.
- James Garbarino - Anne c. Garbarino: A kőbölcső, mint olyan, avagy a gyermekek érzelmi bántalmazása. In: Gyermekbántalmazás I. Tanulmánygyűjtemény, Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola, Kalendart Kiadó Esztergom 1997.
- „Jelbeszéd az életünk” A szimbolizáció története és kutatásának módszerei, Osiris-Századvég, Bp. 1995.
- John Byng-Hall (2008): A parentifikáció jelentősége és hatása a családterápiára. Magyar Családterápiás Egyesület honlapján található: [www.csaladterapia.hu/content/john-byng-hall-parentifikáció-jelentősége-es-hatása-családterápiára](http://www.csaladterapia.hu/content/john-byng-hall-parentifikacio-jelentosege-es-hatasa-csaladterapia)
- Juhász Zoltán: A zene ősnyelve: a magyar népzene rendszerének és eurázsiai kapcsolatainak vizsgálata mesterséges intelligenciákkal és más matematikai módszerekkel Fríg Kiadó, 2006.
- Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: Szimbolizáció és pszichológia l' harmattan kft. kiadó| 2020 19. oldal
- Kardos Lajos: Általános pszichológia. Tankönyvkiadó Bp. 1973. Hivatkozás: 50-55. oldal
- Karácsony Sándor: A magyar észjárás. Magvető kiadó Bp. 1985.
- Katona Mihály: A Föld mathematica leírása. A világ alkotmányával együtt. Kiadta özv. Weinmüllerné, Rév-Komárom 1814 Hivatkozás: Előjáró beszéd XXIII. oldala
- Lendvai Ernő: Szimmetria a zenében Kodály Intézet Kecskemét 1994.
- Lesznai Anna: A tervezés művészete (1948 New York) Hatvan Városi Tanács, Népművelési Intézet, 1976 Budapest, Hivatkozás: 108-101, 190. oldal
- Makoldi Sándor: Szuszékokra rótt üzenet Háttárs Kft. 2021.
- Margaretha Helm: Mintakönyvei, Kiadó: Christoph Weigel, Nürnberg 1720–25 (1. kép forrása: Victoria és Albert Múzeum, London)
- Molnár V. József (1990. 2003): A nap arca, A gyermekrajzok üzenete Örökség Könyvműhely, 2003.
- Molnár V. József (1998): Ég és föld ölelésében, Tanulmányok a gyermekvilágról. Örökség Könyvműhely
- Molnár V. József: Világ-virág, A természetes műveltség alapjai és azok rendszere. Örökség Könyvműhely Budapest 2004
- Moholy-Nagy László (1946, 1996.): Látás mozgásban. Kiadta a Paul Theobald Company Chicago, magyar nyelvű kiadás: Múcsarnok-Intermédia, Budapest 1996. Hivatkozás: 25-26. oldal
- Otto Rank: A születés traumája. Oriold és társai Kiadó, Budapest, 2017. Hivatkozás:15-17. 31. 36. oldal.

- Pap Gábor: Az Ég mennyezeti, Festett kazettás mennyezeteinkről Uro-path Kiadó, Debrecen 2012. 135 oldal
- Pap Gábor: Jó pásztorok hagyatéka – Magyar népművészet. Uro-path Kiadó, Debrecen 2011
- Pap Gábor: Az igazat mondd! Művelődéstörténeti írások. Két Hollós könyvkiadó, 2015. 25. oldal
- Péley Bernadette: Rítus és történet. Új Mandátum, Budapest 2002.
- Platthy György - Rónai Béla: Népművészet. Tankönyvkiadó, Budapest 1978 Hiv.: 11-12, 65-92, 249-264. old.
- Platthy István: Az eredendő kifejezőmód, A korai gyermekrajz- fejlődési folyamat összehasonlító elemzése az érzetek kialakulásával, és az ősi képzetekkel. In. Fejlesztő Pedagógia szakfolyóirat, 167-182. 29. évfolyam, 2018. 4-6. Letölthető: http://www.csontvarystudio.hu/web/tan/Az_eredendo_kifejezomod_2022_elektronikus_konyv.pdf
- Platthy István, Poór Anna: „Virágba borult csillagok” Népi motívumkincsünk üzenetének felhasználása a művészetterápiában és a vizuális nevelésben. In. Fejlesztő Pedagógia szakfolyóirat 30. évfolyam, 2019/4-6. szám. Letölthető: www.csontvarystudio.hu/web/tan/tanulmanyok.html
- Platthy István: „Csillagbölcső”. A születés témájának művészetterápiás feldolgozása népi motívumok segítségével műhelytanulmány In. Pszichoterápia szakfolyóirat 29/4, 2020. szám.
- Platthy István: „A természet változásrendjére, a népművészet formakincsére épülő művészetterápiás és művészeti nevelési módszer” Kiadta: Csontváry Képzőművészeti Stúdió Egyesület 2021. Készült nyomtatott (ISBN 978-615-01-3732-2) és elektronikus változatban is (ISBN 978-615-01-3733-9). Letölthető: <http://www.csontvarystudio.hu/web/tan/A-termeszet-valtozasrendjere.pdf>
- Simon Mária: Elmondani az elmondhatatlant, avagy művészeti terápiák a személyiségzavarok kezelésében In. Személyiségzavarok: Klinikum és kutatás, szerk. Tényi Tamás, Budapest: Medicina Könyvkiadó 2017.
- Sáfrány Zsuzsanna: Régi szücsrajzok Néprajzi Múzeum Bp. 1996.
- Sebestyén Gyula: Regös-énekek Budapest, 1902. Athenaeum Rt.
- Szkíták aranya, A leningrádi Ermitázs vendégkiállítása Szépművészeti Múzeum katalógusa, 1985.
- Szkíta aranykincsek, a Magyar Nemzeti Múzeum kiállítási katalógusa, 2009.
- Tarján Gábor: Ősi formák és jelképek. Napkút Kiadó Budapest 2016.
- Tánczos Vilmos: Szimbolikus formák a folklórban. Kairosz Kiadó, Budapest 2007.
- Tihanyiné Vályi Zsuzsanna: Amiről a gyermekrajzok beszélnek. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, 2013.
- Vass Zoltán: A rajzvizsgálat pszichodiagnosztikai alapjai, Projekció, kifejezés, mintázatok. Flaccus Kiadó Budapest, 2006. 2013.
- Verebélyi Kincső: Nép – Ipar – Művészet Debreceni Egyetemi Kiadó, Studia Folkloristica et Ethnographica 73. sorozat 2019.
- Vetró Ágnes szerk. Gyermekek és ifjúságpszichiátria. Medicina Könyvkiadó Budapest, 2008
- Workshop Bauernmalerei Auszug aus Mein Kreativ-Atelier Nr. 40. Die Zeitschrift erscheint bei der OZ-Verlags-GmbH, 2012. Forrás: https://www.efco.de/_data/KT11040.pdf
- Zentai Tünde: Kórós. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs 2008.
- Zentai Tünde: A Dél-Dunántúl hímes templomai. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs 2014.
- Szerző és a képek többségét fényképezte: Platthy István rajztanár, művészetterapeuta, mesterpedagógus, országos gyermekvédelmi szakértő

Kiadó: Csontváry Képzőművészeti Stúdió Egyesület
 7621 Pécs, Rákóczi út 55. 2/19.
www.csontvarystudio.hu
platthy@csontvarystudio.hu
 +36 30 9164713, +36 30 5240129
 Művészeti vezető: Platthy István Péter

Elektronikus kiadvány, pdf formátumban

ISBN 978-615-6558-04-6

2025.

„Az élet magba, bogyóba sűrűsödik”
Gyermekotthonban élő 15 éves lány rajza

A kiadvány megjelenését a Magyar Művészeti Akadémia támogatta

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

ISBN 978-615-6558-04-6